

บทที่ ๒

หลักการให้ทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ก่อนที่จะศึกษาเรื่องทานในแง่มุมต่างๆเบื้องต้นควรทราบความหมายของทานที่ปรากฏในทางพระพุทธศาสนาเสียก่อนทั้งนี้เพื่อให้ได้เข้าใจและนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและมีเป้าหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ความหมายของทานในทางพระพุทธศาสนาเท่าที่รวบรวมและสรุปได้ ดังนี้

๒.๑ ความหมายของคำว่าทาน

๒.๑.๑ ความหมาย

จากงานศึกษาที่หลากหลายเกี่ยวกับการสร้างความเข้าใจในเรื่องทาน สามารถสื่อให้เห็นความหมายและประเภทของทานได้ดังนี้

ทาน หมายถึง การให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน เมื่อเราให้ทาน แม้จะไม่ได้หวังสิ่งใดตอบแทนก็ตาม แต่ก็จะมีบุญเกิดขึ้นและบุญนั้นจะช่วยออกแบบชีวิตของเราให้สมบูรณ์พร้อมด้วยทรัพย์สมบัติ ถ้าใครปราศจากทานบารมี เกิดมาก็จะยากจน สร้างบารมีได้ไม่สะดวกเพราะมีวแต่กังวลเรื่องการทำมาหากิน “ทาน” จึงเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้า

คำว่า “ทาน” (ทานะ-, ทานนะ-,) น. ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง การให้ (ให้แก่ชนทุกชั้น ไม่ว่าจะเป็นให้เพื่อการบูชาคุณ เพื่อตอบแทนอุปการะ หรือเพื่อการสงเคราะห์ ก็เรียกว่าทานทั้งนั้น แต่ถ้าพูดว่าทำบุญทาน คำว่า “ทาน” นั้นหมายความว่า สงเคราะห์) (ป.ส.)^๑

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายถึงศัพท์ทานไว้ว่า คำว่า “ทาน” เป็นกริยาศัพท์ แปลว่า ให้ เป็นนามศัพท์แปลว่า ของที่ให้ กริยาที่ให้ไม่คิดเอาคืนกลับมา กล่าวคือ สามัญแห่งโวหารว่า ทาน ในทานนั้น มีพรรณนาไว้โดยนิพพจนะว่า ทิยุติเอเตนาติ = ทาน พัสคุนันฯ ไฉเลา มีข้าวน้ำเป็นต้น อันบุคคลทั้งหลายยอมให้ด้วยธรรมชาตินี้เป็นเหตุ เพราะเหตุนี้ ธรรมชาตินี้ จึงชื่อว่า ทาน ธรรมชาตินี้เป็นเหตุให้ซึ่งวัตถุนี้แห่งบุคคลผู้ให้บริจาค

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๓๕.

เจตนา มีไทยธรรมทานวัตถุเป็นสหาย ชื่อว่า ทาน^๒ อีกความหมายหนึ่ง คือการให้สิ่งที่ให้ ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา สละให้ปันสิ่งของของตน เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น^๓

นอกจากนั้น คำว่า “ทาน” มีความหมายหลายนัย ดังนี้^๔

“ศัพท์ที่มีมูลเดิมมาจาก ทา ธาตุ ในความหมาย “ให้” ลง ยุ บั จัยแล้วแปลง ยุ เป็น อน ได้รูปเป็นทาน ถ้าจะให้ป็นรูปศัพท์ ต้องลง สิ ปฐมาวิภคติ นปุงสกลิงค์ ได้รูปเป็น ทานํ ศัพท์นี้อาจแปลได้ถึง ๔ นัย คือ

ถ้าเป็นชื่อของสิ่งของที่จะพึงสละ เช่นว่า ข้าว น้ำ เงิน ทอง ก็ต้องแปลเป็นรูป กัมมสาธนะ ว่า “วัตถุที่เขาพึงให้” แยกรูปออกตั้งวิเคราะห์ว่า ทาตพฺพนฺติ = ทานํ (ยํ วัตถุ สิ่งใด เตน อันเขา)

ถ้าเป็นชื่อของการให้ คือเพ่งถึงกิริยาอาการของผู้ให้ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ ให้ด้วยอาการอย่างไร เช่นว่า อาการชื่นชมยินดี อาการหิยาบยกให้ เช่นนี้ต้องแปลเป็น ภาวสาธนะ ว่า “ความให้ หรือ การให้” แยกรูปออกตั้งวิเคราะห์ว่า ทิยฺยเตติ = ทานํ (เตน อันเขา) ย่อมให้ เหตุนี้ ชื่อว่า ทานํ (การให้) รูปนี้ไม่ต้องมีตัวประธาน เพราะเป็นรูปภาววจก เช่นในคำว่า สพฺพทานํ ฐมฺมทานํ ชินาติ (การให้ธรรม ย่อมชนะ การให้ทั้งปวง)

ถ้าเป็นชื่อของเจตนา คือเพ่งถึงความคิดอ่าน หรือความตั้งใจ ให้ทาน หมายความว่า เขาให้ด้วยเจตนาใด เจตนาอันใด ชื่อว่า เป็นเหตุให้เขาสละสิ่งของ คือยกเจตนาขึ้นพูดเป็นตัวตั้ง เช่นนี้ต้องแปลเป็นรูป กรณสาธนะ ว่า “เจตนาเป็นเหตุให้แห่งชน” แยกรูปออกตั้งวิเคราะห์ว่า เทติ เตนาคิ = ทานํ (ชโน ชน) ย่อมให้ด้วยเจตนากรรมนั้น เหตุนี้ (ตั เจตนากรรม เจตนากรรมนั้น) ชื่อว่า ทานํ (เจตนากรรมเป็นเหตุให้แห่งชน) เช่น ในคำว่า ทานเจตนา เจตนาเป็นเครื่องให้

ถ้าเป็นชื่อของสถานที่ คือเพ่งถึงที่ๆ เขาให้ มีโรงเรือน ศาลา หรือบ้าน เป็นต้น หมายความว่าเขาให้ในสถานที่ใด สถานที่นั้นได้ชื่อว่า เป็นที่ให้ของเขา คือยกสถานที่ ขึ้นมาพูดเป็นตัวตั้ง เช่นนี้ ต้องแปลเป็นรูป อธิกรณสาธนะ “ที่เป็น ที่ให้ แห่งชน” แยกรูปออกตั้งวิเคราะห์ว่า เทติ เอตฺถาคิ = ทานํ (ชโน ชน) ย่อมให้ในที่นั้น เหตุนี้ (เอตฺ ฐาน ที่นั้น) ชื่อว่า ทาน (ที่เป็นที่ให้แห่งชน) เช่นในคำว่า ทานศาลา โรงเรือน เป็นที่ให้ (โรงทาน)

^๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๖.

^๓ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๓.

^๔ กองตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, อธิบายบาลีไวยากรณ์ (นามกิตก์และกิริยากิตก์), พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒-๓.

ความหมายของทานที่แท้จริงต้องมี ลักษณะตามที่นักปราชญ์ท่านได้สรุปไว้ คือ “การบริจาควัตถุที่พึงให้ของตน ด้วยอำนาจความปรารถนาเพื่ออนุเคราะห์และบูชา เชื่อว่าทาน ส่วนการบริจาควัตถุที่พึงให้ด้วยอำนาจ แห่งความกลัว ความรัก และความประสงค์ สิ้นบนเป็นต้น ไม่ได้ชื่อว่าทาน เพราะเป็นทานที่มีโทษ”^๕

ความหมายของทานตามที่ได้แสดงไว้ข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า “ทาน คือ การให้ ให้ในสิ่ง ที่ควรให้ ให้แก่คนที่ควรให้ การบำเพ็ญทานหากได้พิจารณาตามนี้ ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สุข ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา อันนำมาซึ่งความสุขแก่ผู้ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ไม่เดือดร้อน ใน ภายหลัง และสามารถชี้ชัดได้ว่า ทานที่แท้จริงนั้นจะต้อง ให้เพื่ออนุเคราะห์และบูชา ให้ในสิ่งที่ควร ให้ และให้แก่คนที่ควรให้เท่านั้น”

๒.๑.๒ ความหมายตามรูปศัพท์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ให้ความหมายคำว่า ทาน ไว้ว่า คือ กริยาที่ให้ไม่คิดเอากลับมา คือให้สิ่งของ เช่น ผ้าห่ม ข้าว น้ำ ที่อยู่อาศัย ให้กำลังกายเช่นช่วย ขนขวยทำกิจการงาน ให้กำลังวาจา เช่น ช่วยพูดกิจการ ให้กำลังความคิด เช่น ช่วยคิด ช่วยแนะใน กิจการ ให้กำลังปัญญา คือให้ความรู้ด้วยกุศลเจตนา มุ่งให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับหรือการให้เพื่อบูชา คุณกิติ เพื่อช่วยสงเคราะห์อนุเคราะห์ก็ดี ชื่อว่าทาน^๖

พระสิริมงคลจารย์ ให้ความหมายทานในหนังสือมงคลัตถปิณีว่า ทานคือเจตนาอัน ปราศจากโลภะเป็นเหตุให้ไทยธรรม ทานคือการให้อภัยทาน กล่าวคือให้ความไม่มีภัยและอันตราย แก่ใครๆ หรือหมายถึงเบญจศีลและอีกประการหนึ่ง วิธีหมายถึงการบั่นทอนหรือตัดเจตนาของผู้ ทุศีล^๗

คำว่า ทาน มาจากคำภาษาบาลี มีรากศัพท์มาจาก ทา ธาตุ มีความหมายว่า ให้ ลง ยุ บังคับ ในนามกิตก์ โดยมีรูปวิเคราะหฺ ดังนี้

ทียเตติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะว่า ให้ เป็นกริยานาม หมายถึงการให้

ทียติ อเนนาติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะว่า เป็นวัตถุที่ให้ หมายถึง สิ่งของที่ให้, สิ่งที่ให้

ทียติ อวชฺชทียเตติ ทานํ ชื่อว่า ทาน เพราะอรรถว่า อันบุคคลยอมให้ คือ ยอมบั่นรอน

^๕ พระสิริมงคลจารย์, มงคลัตถปิณี แปล เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๖.

^๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๘๖.

^๗ พระสิริมงคลจารย์, มงคลัตถปิณี ทูติโย ภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑-๓.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ให้ความหมายคำว่าทาน ไว้ว่าทาน (ทานะ,ทานนะ) คือการให้ มักใช้ประกอบท้ายคำอื่น เช่น ธรรมทาน วิद्याทาน ; สิ่งที่ให้มักหมายถึงเงินหรือสิ่งของที่คนให้แก่คนยากจน, เป็นธรรมข้อ ๑ ในทศพิธราชธรรม^๘

พจนานุกรมศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของทานในทศพิธราชธรรมว่า ทาน- การให้ หมายถึงการสละทรัพย์สินสิ่งของ บำรุงเลี้ยง หรือช่วยเหลือประชาชน ตลอดจนให้การศึกษาและบำเพ็ญสาธารณประโยชน์^๙

ปิ่น มุทุกันต์, พ.อ.ให้ความหมายในหนังสือประมวลศัพท์ศาสนาว่า ทานคือการให้ของแก่กันโดยทั่วไป และหมายถึงการให้เพื่อกำจัดกิเลสคือความโลภที่มีอยู่ในใจของผู้ให้ทาน^{๑๐}

๒.๑.๓ ความหมายของทานในพระไตรปิฎก

ทาน หมายถึง การให้วัตถุที่ควรให้

ทาน หมายถึง การให้ความรู้

ทาน หมายถึง การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์อื่น^{๑๑} ตามความหมายนี้ คือ การงดเว้นจากเวรภัย ได้แก่ การรักษาศีล มีเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นต้น การรักษาศีล เป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง ถือเป็น การให้ที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตแก่สัตว์ทั้งหลาย

๒.๑.๔ ความหมายของทานในอรรถกถา

ทาน หมายถึง ทานวัตถุ เพราะบุคคลให้ทานด้วยวัตถุนี้ ฉะนั้น วัตถุนี้ จึงชื่อว่าทาน อธิบายว่า เขมอบทรัพย์สินที่มีอยู่ของตนแก่ผู้อื่น

ทาน หมายถึง จาคเจตนา เจตนาเป็นเหตุบริจาคนั้นมีสิ่งของที่ควรให้ ๑๐ อย่าง มีข้าว เป็นต้น อันมีสัมมาทิฐิเป็นต้นนำ แก่บุคคลอื่น

ทาน หมายถึง ความไม่โลภ ซึ่งประกอบด้วยเจตนาอันเป็นเหตุบริจาคนั้น^{๑๒} ทาน โดยเนื้อความมีเพียง ๒ อย่าง คือ จาคเจตนา และไทยธรรม

^๘ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๕๒๔.

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน , (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๘.

^{๑๐} ปิ่น มุทุกันต์, พ.อ., ประมวลศัพท์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๐.

^{๑๑} อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๒๘๕-๒๘๖/๔๕๕.

^{๑๒} พุ.พ.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๕๒.

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทาน หมายถึง การให้ การให้ธรรมะเป็นทาน การแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนและบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนนั่นเอง รวมถึงการให้อภัยด้วย

๒.๒ วัตถุประสงค์ของการให้ทาน

หากได้ศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว จะพบว่ามีหลักคำสอนที่แสดงถึงวัตถุประสงค์ หรือความมุ่งหมายของการให้ทานปรากฏอยู่หลายแห่ง โดยหลักทั่วไปแล้ว วัตถุประสงค์มุ่งหมายของการให้ทานในพระพุทธศาสนา คือ เพื่อสร้างบารมี เพื่อให้ได้บุญ หรือให้ได้คุณงามความดี โดยอาศัยพระสงฆ์เป็นเนืองนบุญ เพราะพระสงฆ์ท่านเป็นแหล่งเพาะและเผยแผ่ความดีที่ยอดเยี่ยม

ในการกระทำอะไรสักอย่าง เราจะต้องมีเป้าหมายอะไรบางอย่างเช่นกันการให้ทานเป็นการกระทำอย่างหนึ่ง ที่ผู้กระทำมีเป้าหมาย แต่เป้าหมายนั้นจะมีความแตกต่างกัน บางคนให้เพื่อช่วยเหลือเขาหวังจะให้เขาพ้นจากความทุกข์ บางคนให้เพื่อสั่งสมคุณงามความดี พระพุทธศาสนาถือว่า การกระทำเป็นความดีอย่างหนึ่ง และการกระทำทานนั้นเป็นการสั่งสมความดีทั้งยังเป็นการทำสิ่งที่ไม่เป็นสารให้เป็นแก่นสาร กระทำทรัพย์ภายนอกให้เป็นทรัพย์ภายใน เรื่องปรากฏใน นิธิกัณฐสูตรว่า

บุคคลพึงขุมทรัพย์ไว้ในดิน ได้น้ำลึกก็คิดว่า เมื่อถึงคราวจำเป็น ทรัพย์นี้จะเป็นประโยชน์แก่ตน ทรัพย์ที่ฝังไว้ในโลกก็เพื่อป้องกันการถูกริบเป็นของหลวงบ้าง เพื่อป้องกันโจรบ้าง เก็บไว้ใช้ในบ้าง เก็บไว้ใช้ในเวลาข้าวยากหมากแพงบ้าง หรือเอาไว้ใช้ในคราวเกิดอันตราย ทรัพย์ที่ฝังไว้นั้นจะมีประโยชน์แก่คนฝังทุกคราวก็หาไม่เพราะเหตุว่าขุมทรัพย์อาจเคลื่อนที่ไปบ้าง ลืมที่ฝังบ้าง มีผู้ลักไปบ้าง (นาครหรือยักษ์ลักไปบ้าง) หรือบางครั้ง ทายาทผู้ที่ไม่เป็นที่รักขุดเอาไปบ้าง พอสิ้นบุญ ขุมทรัพย์ทั้งหมดนั้นก็สิ้นไปด้วย แต่ขุมทรัพย์คือ บุญ บุคคลหญิงชายใดฝังไว้ดีแล้ว ด้วยการให้ทาน (ศีล ความสำรวมและความฝึกตน) ในเจตีย์ ในสงฆ์ ในบุคคล ในแขก ในบิดา มารดา หรือในพี่ชาย ทรัพย์นั้นชื่อว่า ฝังไว้แล้ว ใครๆ ก็เอาไปไม่ได้ เป็นของติดตามตนไป บรรดาทรัพย์สมบัติทุกอย่างเวลาเขาตายไปจะนำไปได้ก็แต่เพียงขุมทรัพย์คือบุญนี้เท่านั้น

จากพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า การให้ทาน เป็นการบำเพ็ญบุญอีกอย่างหนึ่งในหลายๆ วิธีตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา สำหรับผู้มีความเข้าใจในหลักของการกระทำ (หลักกรรม) จะไม่มีความสงสัยในการกระทำนั้น เพราะทราบดีว่า การให้ทานเป็นการสั่งสมบุญบารมีให้ตนเอง ซึ่งจะติดตามตนไปทุกเวลา แม้ผู้กระทำทานจะตายไปแล้ว บุญนี้ก็สามารถจะติดตามไปทุกหนทุก

แห่ง ดังปรากฏในนิธิกัมมสูตรที่กล่าวแล้วและเพื่อให้เห็นจุดมุ่งหมายของการให้ทานชัดขึ้นจึงจำแนกออกเป็น ๓ ประการคือ

๑. ให้เพื่อสงเคราะห์ การสงเคราะห์เป็นจุดหมายของผู้กระทำทานอย่างหนึ่ง ผู้ให้มีจิตประกอบด้วยเมตตา หวังสงเคราะห์เขาด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์ การสงเคราะห์นั้น แบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ

๑.๑ สงเคราะห์ด้วยอามิส (อามิสฺสฺสฺกโห) ได้แก่ การให้ปัจจัย ๔ มีเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ด้วยหวังว่าให้เขาบริโภคแล้วมีความสุข

๑.๒ สงเคราะห์ด้วยธรรม (ธมฺมฺสฺสฺกโห) ได้แก่ การแนะนำ สั่งสอนให้เขารู้สิ่งที่ เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ ให้รู้การกระทำว่าอะไรเป็นความดีอะไรเป็นความชั่ว อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เป็นต้น

๒. ให้เพื่อบูชาคุณ การให้เพื่อบูชาคุณเป็นจุดหมายของผู้กระทำอย่างหนึ่ง ผู้กระทำ ทานทราบชัดว่า บุคคลนั้นเป็นผู้ทรงคุณธรรม หรือเป็นผู้มีพระคุณต่อตนเองต่อสังคม แม้ผู้รับนั้นจะ ไม่มีความขัดสนในสิ่งนั้นก็ตาม แต่ท่านผู้นั้นเป็นผู้มีอุปการะต่อเรา ต่อสังคม บุคคลที่ควรบูชา ได้แก่ บิดามารดา ครูอาจารย์ พระภิกษุสามเณร พระมหากษัตริย์ เป็นต้น

๓. ให้เพื่อทำบุญ การให้เพื่อทำบุญนี้ เป็นจุดมุ่งหมายของการให้ทานอย่างหนึ่ง เป็น การให้มุ่งจะปรับปรุงจิตใจให้สูงขึ้น เป็นเครื่องมือในการกำจัดความเห็นแก่ตัวได้เป็นอย่างดีและ เป็นเครื่องมือในการกำจัดกิเลสอันเป็นตัวที่ทำให้จิตเศร้าหมอง (ความตระหนี่) ได้เป็นอย่างดี การ ให้เพื่อทำบุญนี้ ข้อสำคัญอยู่ที่เจตนาของผู้กระทำทาน คือ ผู้กระทำทาน จะต้องเจตนาที่บริสุทธิ์ ถ้า หากการกระทำนั้นไม่บริสุทธิ์ก็ไม่จัดว่าเป็นการกระทำทาน ดังที่ พ.ท.ปิ่น มุทุกันต์ ได้ยกตัวอย่างใน เรื่องนี้ไว้ว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร มีความคิดว่า ประชาชนในเขตเลือกตั้งของตนเป็น ผู้นับถือศาสนาพุทธ จึงลงทุนด้วยการซื้ออัฐฐบริวารไปทอดกฐินในวัดที่ตั้งอยู่ในเขตเลือกตั้งนั้น ทำที่ว่าเป็นคนใจบุญ และที่ทำก็ประกาศว่า ทำบุญ ความจริงเขาไม่ได้สนใจเรื่องบุญอะไรเลย แต่ เขามีความสนใจในบัตรลงคะแนนมากกว่า^{๑๑} การกระทำเช่นนี้ไม่จัดว่าเป็นการทำบุญ เป็นการการ หาเสียงโดยอาศัยศาสนาเป็นเครื่องมือเท่านั้น

การให้ทานที่สมบูรณ์นั้น ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติทั้งฝ่ายให้และฝ่ายผู้รับเพราะ การให้ทานจะสำเร็จประโยชน์นั้นก็ต่อเมื่อมีคุณมีประโยชน์แก่ผู้รับและผู้ให้ ซึ่งได้แก่ ทายก และ ปฏิภาณ นอกจากนี้ยังต้องประกอบด้วยหลักกรรมหลายข้อ และต้องงดเว้นจากกรรมที่เป็นโทษ

^{๑๑} ปิ่น มุทุกันต์, พ.อ., มงคลชีวิต ภาคที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิสนาการพิมพ์, ๒๕๐๖), หน้า ๒๑๓-๒๑๔.

หลายข้อที่เกี่ยวข้องกับการให้ทาน คือ บุคคลผู้ที่ให้ทาน จะต้องศึกษาให้เข้าใจถึงการให้ทานอย่างไรจึงจะเป็นการให้ทานที่ถูกต้อง ให้ทานอย่างไรไม่ถูกต้อง ตามลักษณะของทาน ในข้อนี้ได้กล่าวไว้แล้วในอรรถกถาทักขิณาวิภังคสูตร โดยท่านยกทานที่ให้แก่สัตว์ดิรัจฉานเป็นข้อแรก ซึ่งมีความหมายว่า การให้ทานแก่สัตว์ดิรัจฉานเพื่อเลี้ยงโดยหวังผล หรือคุณประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เลี้ยงนกไว้เพื่อดูเล่น เลี้ยงวัวไว้เพื่อน้ำนม เลี้ยงไก่ไว้เพื่อให้ได้ไข่ เลี้ยงปลาไว้เพื่อขาย เลี้ยงสุนัขไว้เพื่อเฝ้าบ้าน หรือเลี้ยงควายไว้เพื่อใช้งาน เป็นต้น ไม่ได้ชื่อว่าเป็นทาน เพราะไม่ได้ประกอบด้วยลักษณะแห่งทาน แต่ถ้าบางขณะจิตในขณะที่ให้การเลี้ยงดูนั้นเต็มไปด้วยจิตที่เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เมตตาธรรม มีจิตอันเป็นบุญกุศล โดยไม่คิดถึงเรื่องผลประโยชน์เป็นที่ตั้ง เช่นนี้จัดเป็นทานได้ อีกอย่างหนึ่ง การบริจาควัตถุที่พึงใจของตนด้วยอำนาจความกลัว ความรัก และความประสงค์สินบน เป็นต้น ก็ไม่ได้ชื่อว่าเป็นทาน เพราะทานเป็นทานที่มีโทษ นอกจากนี้ การให้ทานวัตถุ (ของกิน) แม้เพียง คำ ครึ่งคำ แก่บุคคล หรือสัตว์อื่นก็ไม่ถือว่าเป็นทาน เพราะไม่สามารถให้ผลตามความมุ่งหมาย เนื่องจากทานที่ให้นั้นยังไม่บริบูรณ์เพียงพอแก่ความต้องการ สำหรับลักษณะแห่งทานที่แท้จริงนั้น ท่านกล่าวว่า การบริจาควัตถุที่พึงใจของตน ด้วยอำนาจความปรารถนาเพื่ออนุเคราะห์และบูชา นั้นชื่อว่าทาน

จากลักษณะของการให้ทานทั้งสองความหมายนี้ ทำให้ทราบว่า การให้ทานที่แท้จริงนั้น ต้องมีเป้าหมาย หรือมีจุดประสงค์ที่แน่นอน และเป็นจุดประสงค์ที่บริสุทธิ์จริงๆ กล่าวคือประกอบด้วยคุณธรรมของผู้ให้ ได้แก่ ให้เพื่ออนุเคราะห์ และให้เพื่อบูชา ในกรณีนี้จักยกเอาคำอธิบายของพระราชธรรมนิเทศ มากล่าวไว้เพื่อความชัดเจนดังนี้

ท่าน ได้แก่ การให้ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์แก่บุคคลอื่นธรรมดาคว่าคนเราที่อยู่ร่วมกันนั้น ไม่มีใครมีอะไรสมบูรณ์ทุกอย่าง และไม่มีใครที่จะขาดแคลนไปเสียทุกอย่าง เมื่อคนหนึ่งมีสิ่งหนึ่ง เหลือเฟือ พอที่จะเอื้อเพื่อเจือจุน บุคคลอื่นได้ ก็ให้ปันสงเคราะห์แก่บุคคลที่เขาขาดแคลน แม้แต่ในยามที่เราขาดแคลนเองช่วยตัวเองไม่ได้ ก็ปรารถนาที่จะได้รับความช่วยเหลือ เกื้อกูลจากบุคคลอื่น เพราะฉะนั้น ทานการให้ คือการสละแล้วสิ่งของ ของตนเอง เพื่อเกื้อกูลแก่คนอื่น จึงเป็นเรื่องของการแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ เป็นการแสดงอัธยาศัยไมตรี ความเป็นมิตร สนิทสนมของบุคคลที่อยู่ร่วมกัน การให้ในลักษณะนี้ เรียกว่าให้เพื่อการสงเคราะห์กัน การเสียภาษีให้แก่รัฐบาล การบำรุงพระพุทธศาสนา หรือการให้เสื้อผ้า อาหาร แก่ญาติผู้ใหญ่ เป็นต้น นี้ถือว่าเป็นการเสียสละ เพื่อบูชาคุณความดีของท่าน ทานที่บุคคลให้จะเพราะเหตุใดเหตุอะไรก็ตาม สามารถจัดความตระหนี่ ความหวงในสิ่งนั้นๆ ออกไป สิ่งที่ให้

ไปก็จะเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้รับ จิตใจของผู้ให้เองก็จะมีชัยชนะยินดี ที่ตนได้ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น^{๔๔}

จากความหมายทั้งสองนั้น เป็นการแสดงให้เห็นว่า คำว่า ทาน นั้นมีความหมายที่ครอบคลุมทั้งประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่น ในบางแห่ง พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้บำเพ็ญทาน เพื่อกำจัดกิเลส ในใจของผู้ให้นั่นเอง เช่น ทานที่มา ในพระธรรมหมวด บุญกิริยาวัตถุ ๓ (คือ ทาน ศีล ภาวนา) และในหมวด บารมี ๑๐ (คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฐาน เมตตา อุเบกขา) ซึ่งมีความมุ่งหมายตรงตัวในการชำระ กิเลส ในใจของผู้ให้ ส่วนทานที่ทรงสอนไว้ในพระธรรมบางหมวด มุ่งไปในทาง ให้เพื่อสงเคราะห์แก่ผู้รับ ซึ่งเป็นการส่งเสริมความสามัคคีในสังคม คือทำให้มีมิตรรักใคร่ นับถือเป็นสำคัญ เช่น ทานที่มาใน หมวดสังคหวัตถุ และหมวด ทศปิตราธรรม เป็นต้น

ในพระธรรมบางหมวดที่ทรงมุ่งจะแสดงทั้งสองความหมายในที่เดียวกัน ท่านแยกศัพท์ไว้ต่างกันเลยทีเดียว อาทิเช่น ในมงคลสูตร บทว่า ทานญจ ธมฺมจริยา จ ญฺตกานญจ สงฺคโห คำว่า ทาน ในบทนี้มุ่งเน้นถึงการให้ เพื่อกำจัดกิเลสในจิตใจของผู้ให้ ส่วนคำว่า สังคหะมุ่งการสงเคราะห์แก่ผู้รับ

รวมความว่า “วัตถุประสงค์ของการให้ทานมีอยู่สองประการ คือ ให้ทานเพื่อฟอกกิเลส ในใจของเรา กับ ให้ทานเพื่อช่วยสงเคราะห์ให้แก่ผู้รับ ทั้งสองอย่างนี้ เป็นบุญด้วยกัน แต่ประการแรกเป็นการทำบุญโดยตรง คือบุญที่เกิดจากการให้แท้ๆ ส่วนประการที่สองนั้นมุ่งเน้นเพื่อการสงเคราะห์เท่านั้น บุญจะเกิดก็เกิดจากน้ำใจ เมตตา กรุณา อีกชั้นหนึ่ง”^{๔๕}

ตามเหตุผลดังกล่าวมาแล้วนี้ ทำให้ได้แนวทางปฏิบัติว่า การบำเพ็ญทานนั้นมิได้มุ่งเน้นหมายเพียง ๒ อย่างเท่านั้น คือ เพื่อการอนุเคราะห์หรือสงเคราะห์และบูชา ซึ่งคำว่าอนุเคราะห์ กับ สงเคราะห์ ท่านใช้ในความหมายที่รองลงไปจากคำว่าบูชา

อนึ่ง จุดมุ่งหมายของการให้ทานนี้ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) อาจารย์ทางพระพุทธศาสนาอีกท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ทั้งหมด ๕ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. ให้เพื่อบูชาคุณ เช่น ให้แก่พระสงฆ์ พ่อแม่ หรือครูอาจารย์ ผู้มีคุณแก่ตนและสังคม โดยส่วนรวม

๒. ให้เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น มอบเงิน ทอง หรือสิ่งของให้แก่พระสงฆ์ ศาสนา หรือเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์แก่ชาติ

^{๔๔} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ) , **ธรรมปรีถารัตน์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๑-๓๒.

^{๔๕} ปิ่น มุกกันต์, พ.อ., **คำบรรยายพุทธศาสตร์ ภาคที่ ๓ ฉบับทดลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ**, (กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๔๐-๔๔.

๓. ให้เพื่ออนุเคราะห์ เช่น ให้ญาติ พี่น้อง ลูกหลาน ผู้น้อย เพื่อช่วยเหลือ หรือให้ด้วยความรัก ความเอ็นดู

๔. ให้เพื่อสงเคราะห์ เช่น ให้แก่คนตกทุกข์ ได้ยาก ผู้ประสบภัยพิบัติ หรือ ให้แก่สัตว์ดิรัจฉาน เป็นต้น

๕. ให้เพื่อชำระ กิเลส เพื่อสร้างความดี เช่น ให้ทาน เพื่อสำเร็จมรรคผล หรือการบำเพ็ญทานบารมี ของพระพุทธเจ้าเพื่อสำเร็จพระโพธิญาณ^{๑๖}

จากจุดมุ่งหมายของการให้ทานทั้ง ๕ ข้อนี้ เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า ครอบคลุมเป้าหมายทั้งหมดไม่ว่าการให้ทานจะเป็นอย่างไรก็ดีเข้าในหลักนี้ทั้งสิ้น ส่วนการให้เพื่อทำคุณ คือ การให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกันให้เพื่อให้ผู้รับนิยมชมชอบในตัวผู้ให้ ไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อเป็นบุญ แต่มุ่งเพื่อผลประโยชน์ก็ถือว่าเป็นทานเพราะเข้าในลักษณะของทานที่มีโทษ

ทาน เป็นหลักธรรมเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันไว้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง^{๑๗} คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การทำบุญทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นหนทางในการปฏิบัติตนเพื่อจะเข้าสู่เป้าหมายตามเจตนาของผู้กระทำนั้นๆ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้น

สรุปวัตถุประสงค์ของทานมีอยู่สองประการ คือ ให้ทานเพื่อฟอกกิเลสในใจของเรา กับ ให้ทานเพื่อช่วยสงเคราะห์ให้แก่อผู้รับ ทั้งสองอย่างนี้ เป็นบุญด้วยกัน แต่ประการแรกเป็นการทำบุญโดยตรง คือบุญที่เกิดจากการให้แท้ๆ ส่วนประการที่สองนั้นมุ่งเน้นเพื่อการสงเคราะห์เท่านั้น บุญจะเกิดก็เกิดจากน้ำใจ เมตตา กรุณา อีกชั้นหนึ่งตามเหตุผลดังกล่าวมาแล้วนี้ ทำให้ได้แนวทางปฏิบัติว่า การบำเพ็ญทานนั้นมีจุดมุ่งเน้นหมายเพียง ๒ อย่างเท่านั้น คือ เพื่อการอนุเคราะห์หรือสงเคราะห์ และบูชา ซึ่งคำว่าอนุเคราะห์ กับ สงเคราะห์ ท่านใช้ในความหมายที่รองลงไปจากคำว่าบูชายังมีวัตถุประสงค์อีกอย่างคือให้เพื่อบูชาคุณ ให้เพื่อสาธารณประโยชน์ ให้เพื่ออนุเคราะห์ ให้เพื่อสงเคราะห์ ให้เพื่อชำระกิเลส เพื่อสร้างความคิด

^{๑๖} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), กฎแห่งกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๐.

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕.

๒.๓ ประเภทของท่าน

การให้ทานในพระพุทธศาสนา มีหลายประเภท ในทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงทานไว้ ๒ ประเภท^{๑๘} คือ

๑. อามิสทาน การให้สิ่งของเป็นทาน

๒. ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน

อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ การให้ปัจจัย ๔ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ส่วนธรรมทาน คือ การให้คำแนะนำสั่งสอนให้รู้ดีรู้ชั่ว คือการให้คำแนะนำสิ่งที่ดี บอกละอายชั่วมีประโยชน์ในการดำเนินชีวิต รวมถึงการอธิบายให้รู้และเข้าใจในเรื่องบุญบาป ให้ละสิ่งที่เป็นอกุศล^{๑๙} และอีกความหมายหนึ่งที่ พระภิกษุสงฆ์ทรงกล่าวไว้ว่า ธรรมทานคือ การให้ความรู้ด้านธรรมะเป็นทาน ซึ่งความรู้ทางโลกที่เขาหวงกันเพราะว่าบางทีเป็นเรื่องของผลประโยชน์ในการทำมาหากิน เช่น เทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้นเมื่อใครค้นคว้าความรู้อะไรมาเขาจะจดลิขสิทธิ์เพราะหวงความรู้กลัวคนขโมย หรือจดลิขสิทธิ์เพื่อป้องกันการถูกผู้อื่นกล่าวหาว่าไปละเมิดลิขสิทธิ์ นี่เป็นความหวาดระแวงกันและกันเป็นต้น

แต่พระภิกษุส่วนมาก แม้ไม่มีใครหวงความรู้ธรรมะแต่บางครั้งในการจัดทำหนังสือธรรมะก็ต้องมีการสงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ไม่ใช่เพราะหวงความรู้ แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันไม่ให้มีการนำไปพิมพ์เพื่อค้าขายเอากำไรส่วนตัวเท่านั้น ในกรณีที่มีผู้ประสงค์จะพิมพ์แจกเพื่อเผยแผ่ธรรมะทั่วไป สามารถขออนุญาตเจ้าของผลงานนั้นๆ ได้

มีเรื่องราวปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกว่า ฤาษีบางท่านฝึกสมาธิจนหาได้ บางท่านหาได้เฉพาะในร่มเงาไม้ที่ท่านนั่งสมาธิเท่านั้น บางท่านหาได้เฉพาะบริเวณป่าที่ท่านอยู่ ในขณะที่ ฤาษีบางท่านหาได้ไปไหนก็ได้พอใจ ที่เป็นแบบนี้เพราะท่านหวงวิชา ถึงคราวสอนก็จะสอนเฉพาะคน สอนเฉพาะอย่าง ฤทธิ์ของท่านจึงมีขอบเขตจำกัด จึงไม่ควรหวงความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม และถ้าหวงความรู้ทางธรรม ภพชาติต่อไปจะมีฤทธิ์น้อยและเป็นไป^{๒๐}

คนทั่วไปก็สามารถให้ธรรมทานได้ แม้ว่าอาจจะให้ได้ไม่ดีเท่าผู้ที่รู้ธรรมเท่านั้น ก็คือการที่ใครก็ตามถ้าสอนคนอื่นให้ละชั่ว ประพฤติดี ละทุจริต ประพฤติสุจริต โดยมุ่งให้ผู้ฟังได้เลิกลด ละความชั่ว และให้มุ่งแต่สร้างความคิดเพื่อประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นแล้ว ก็จัดให้เป็นการให้

^{๑๘} บุ.อิต. (ไทย) ๒๕/๔๘/๔๗๓.

^{๑๙} พระมหาสุวิทย์ วิบุลยเมธี, ทาน : ก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (ปทุมธานี : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๕.

^{๒๐} พระภิกษุสงฆ์ (หลวงพ่อดัดดัด), ทานที่มีไว้เพื่อสร้างบุญ, (ปทุมธานี : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๕๑), หน้า ๕-๖.

ธรรม ที่เรียกว่าธรรมทาน เช่น ครูสอนศิษย์ พ่อแม่สอนลูก ปู่ ย่า ตา ยาย สอนลูกหลาน ลูก ป้า น้ำ อา สอนหลาน พี่สอนน้อง เพื่อนแนะนำเพื่อน หรือตักเตือนกันให้หลีกเลี่ยงความชั่ว ความหายนะ หรือ แม้แต่การเขียนหรือการพิมพ์หนังสือเป็นธรรมทาน การที่คนในชาติช่วยกันส่งเสริม สนับสนุน ใน ด้านของความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงของประเทศชาติและพระศาสนา เช่นชี้ให้เห็นโทษของยาเสพติดประเภทต่างๆ หรือให้พ้นจากอบายมุข และมุ่งทำความดี สร้างตน สร้างชาติ คนยากจนก็สามารถ ให้ทานชนิดนี้ได้ นักปราชญ์จึงนิยามให้ธรรมทาน^{๒๑}

ฉะนั้นธรรมทานจึงเป็นหรือการแสดงธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศแล้ว อัน เป็นเหตุสิ้นทุกข์และนำสุขมาให้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า มุ่งให้โลกสงบสุข มุ่งให้สัตว์โลกละ ความชั่ว สร้างความดี^{๒๒} เพื่อจะให้มันเป็นประโยชน์แก่คนอื่น ๆ

พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญธรรมทานว่ามีผลเลิศกว่าอามิสทาน ดังปรากฏในทานสูตร ขุททกนิกาย อิติวุตตกะว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ ภิกษุทั้งหลาย บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ” ^{๒๓}

ในอรรถถาจริยาปิฎก พระอรรถถาจารย์ จำแนกทานไว้ ๑ ประเภท คือ

๑. การให้วัตถุที่ควรให้ (วัตถุทาน)
๒. การให้พระธรรมคำสั่งสอน (ธรรมทาน)
๓. การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์^{๒๔} (อภัยทาน)

อามิสทาน แบ่งได้ ๒ อย่าง คือ แบ่งตามผู้ให้ (ทายก) และแบ่งตามเจตนาของผู้ให้อามิสทานที่แบ่งตามผู้ให้ มี ๓ ประเภท คือ

๑. สามิทาน การให้ของที่ดีกว่าตนเองบริโภคนิสัย คือของเหล่าใดที่ตนเองไม่ก่อกวนได้ ใช้ ก็ให้ของเหล่านั้นไป ทานเช่นนี้มีผลมาก
๒. สหายทาน การให้ของที่เหมือนกับที่ตนบริโภคนิสัย ทานเช่นนี้มีผลปานกลาง
๓. ทาสทาน การให้ของที่เลวหรือของที่ตนเองไม่ใช้แล้ว เช่น ที่ให้แก่คนใช้ หรือ ให้แก่สัตว์เดรัจฉาน ทานเช่นนี้มีผลน้อย^{๒๕}

^{๒๑} พระธรรมวิสุทธิกวี(พิจิตร ฐิตวณฺโณ), กถาแห่งทาน : ทำหนึ่งได้ร้อย ทำร้อยได้ล้าน, (นนทบุรี : กรีน-ปัญญาญาณ, ม.ป.ป.), หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๒๑.

^{๒๓} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๕๘/๔๓๓.

^{๒๔} ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๖๑๘.

^{๒๕} อัง.ปญจก.อ. (ไทย) ๓/๘๑.

อามิสทานที่แบ่งตามเจตนาของผู้ให้ มี ๒ ประเภท คือ

๑. สังฆทาน ทานเพื่อสงฆ์^{๒๖} ทานที่ให้เพื่อส่วนรวม ไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง หรือคือการถวายสิ่งของแก่หมู่พระภิกษุสงฆ์ เป็นการถวายกลางๆ เมื่อถวายไปแล้วถือว่าพระภิกษุสงฆ์ทุกรูปมีสิทธิ์ใช้สอยสิ่งของเหล่านั้นตามสะดวก อาจจะมีเพียงตัวแทนสงฆ์เพียงรูปเดียวมารับประเคน ก็ถือว่าเป็นสังฆทานเหมือนกัน นอกจากนี้ ยังมีทานอีกรูปแบบหนึ่งที่คล้ายๆ สังฆทาน เป็นทานที่มีอาณาเขตกว้างขวางกว่า คือทานที่ให้แก่หมู่พวกที่ไม่เฉพาะกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งเรียก สาธารณทาน เป็นทานไม่จำกัดเฉพาะในรั้ววัด เป็นการให้ที่ไม่มีขอบเขต สังฆทานเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณทานเช่นนั้น^{๒๗}

๒. ปาฏิบุคคลิกทาน ทานที่ให้เจาะจงแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง^{๒๘} การถวายทานที่ให้เฉพาะพระภิกษุสงฆ์รูปนั้นรูปนี้ มีอานิสงส์น้อยกว่า สังฆทานและสาธารณทาน เพราะเป็นการจำกัดเฉพาะบุคคลว่าต้องเป็นคนนั้นคนนี้ การให้ทานแก่ส่วนรวมย่อมได้อานิสงส์มากกว่า^{๒๙}

ธรรมทาน มี ๒ ประเภท คือ วิทยาทาน และอภัยทาน^{๓๐}

๑. วิทยาทาน คือ การให้ความรู้เป็นทาน โดยไม่หวังความรู้เลย^{๓๑} การให้ความรู้ แบ่งได้ ๒ ประเภท คือ ความรู้ทางโลกและความรู้ทางธรรม การให้ความรู้ทางโลกคือ การสั่งสอนให้เกิดความรู้ความสามารถในเชิงศิลปวิทยาเพื่อนำไปประกอบสัมมาอาชีพเลี้ยงชีวิต ส่วนการให้ความรู้ทางธรรมจัดเป็นธรรมทานแท้ คือ การให้ธรรมเป็นทานนั้นเปรียบได้ว่าเป็นการให้ขุมทรัพย์ที่อมตะติดตัว บัณฑิตกล่าวว่า การให้ธรรมทานเปรียบเหมือนการให้ขุมทรัพย์หรือประทีปที่จะเป็นเครื่องส่องทางชีวิต ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องถึงมรรคนำชีวิตไปสู่ความสุขความเจริญ เมื่อยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ย่อมเป็นผู้ไม่ตกต่ำ ย่อมมีชีวิตที่ดีงามเกิดในสุคติภพ เมื่ออบรมบ่มบารมีแก่กล้าแล้ว ย่อมละกิเลสได้โดยสิ้นเชิงเข้าถึงพระนิพพานได้

^{๒๖} สถาบันบันลือธรรม, การทำงาน : ธรรมทาน-การถวายสังฆทาน-การให้อภัยทาน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕.

^{๒๗} พระราช วรธมฺโม, ฉลาดทำบุญ, พิมพ์ครั้งที่ ๕๖, (กรุงเทพมหานคร : เกล็ดไทย, ๒๕๔๕.), หน้า ๓๑.

^{๒๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๙๕-๓๘๐/๔๒๓-๔๓๐.

^{๒๙} พระราช วรธมฺโม, ฉลาดทำบุญ, หน้า ๓๑.

^{๓๐} นฤชิต จุสสะปาโล, “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทานในพระพุทธศาสนากับศาสนาอิสลาม”, ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๓๑} พระภวนาวิริยคุณ(หลวงพ่อดัดชีโว), ทูณาทิมีไว้เพื่อสร้างบุญ, หน้า ๔.

๒. อภัยทาน คือ การปล่อยวางความผูกโกรธให้หมดไปจากใจ^{๓๒} การให้ที่ไม่มีภัย ให้ความปลอดภัย^{๓๓} ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการล่วงเกินของผู้อื่น ไม่มีเวรไม่ผูกเวรกับผู้ใด ทั้งยังมีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นนิตย์ บางทีอาจเข้าใจผิดว่า การให้อภัยทานคือการปล่อยโคปล่อยกระบือหรือการให้ชีวิตสัตว์เป็นทาน เท่านั้น แต่จริงๆ แล้วยังมีการให้อภัยในระดับที่ลึกไปกว่านี้คือ การเลิกคิดพยาบาทต่อกัน วันใดที่เราโกรธใคร ต้องฝึกปล่อยวางให้หมดให้เป็น อโหสิกรรมซึ่งกันและกัน อย่าปล่อยข้ามวันและให้ตั้งใจไว้เลยว่าเราจะไม่มีความแค้นใดๆ ค้างอยู่ในใจ เพื่อให้ได้บุญเต็มทุกอย่าง เพราะใจไม่มีรูรั่วให้บุญตกหล่น^{๓๔}

การให้อภัยหมายถึง การยอมรับตัวตนภายในแท้จริงของมนุษย์ทุกคน ว่าเหมือนกัน เขาก็เหมือนเรา จากนั้นไม่ตัดสินใคร การให้อภัยจึงควรเริ่มจากตัวเราเองก่อนแล้วขยายวงไปถึงผู้อื่น เริ่มจากยอมรับตัวตนแท้จริงภายในของเรา และตัวตนภายในของคนอื่น นี่คือ ทศณคคิตที่ควรมิให้กับตัวเอง^{๓๕} การให้อภัย เป็นการให้ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เป็นการให้ที่ง่าย แต่คนเราทำได้ยาก เพราะมีกิเลสอยู่ในใจ ต้องอาศัยการพึงธรรม ประพฤติธรรมบ่อยๆ จนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง ต้องให้อภัยแก่ทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแต่วินาทีนี้ทันที เพื่อภพชาติต่อไปจะได้ไม่ต้องรับความทุกข์^{๓๖} พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในปญญาภิธานสูตร แห่งคัมภีร์อัฐธกนิบาต อังคุตตรนิกายที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนที่ ๑๐ ดังนั้น อภัยทานก็คือศีล ๕ นั่นเอง เมื่ออภัยทานเป็นศีลจึงมีผลมากกว่าทานทุกประเภท เพราะทานมีผลน้อยกว่าศีล แต่ศีลมีผลน้อยกว่าสมาธิ สมาธิมีผลน้อยกว่าปัญญา เราอาจแบ่งอภัยทานได้ ๕ ชนิด ดังนี้ คือ

๑. ศีล ๕ อันเป็นมหาทาน เพราะชื่อว่าสร้างความไม่มีเวรไม่มีภัยแก่ตนเองคนอื่นสัตว์อื่น

๒. การให้อภัยไม่ผูกโกรธ เพื่อความสงบสุขของสังคม ควรมีธรรมะ ๕ ประการคือ จันทิเมตตา เสยสละ ให้อภัย และปล่อยวาง เป็นต้น

๓. การไม่เบียดเบียนสัตว์ โดยปล่อยให้นมันอยู่อย่างอิสระ ไม่กักขัง

๔. การปล่อยสัตว์ให้เป็นอิสระ เรียกอภัยทานชนิดนี้ว่า ปล่อยนกปล่อยปลา

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

^{๓๓} สถาบันบันลือธรรม, การทำทาน: ธรรมทาน-การถวายสังฆทาน-การให้อภัยทาน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕.

^{๓๔} พระภาวนาวิริยคุณ(หลวงพ่อดัดดิ่ง), *ทุกนาทีมีไว้เพื่อสร้างบุญ*, หน้า ๔.

^{๓๕} จักรพล ฉายากริช, *อารมณ์บำบัด*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เคสดีไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๑-๑๘๒.

^{๓๖} ปิยโสภณ, *อภัยทาน*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๗

๕. การให้อภัยแก่นักโทษ โดยไม่ประหารชีวิตหรือปล่อยให้พ้นโทษ ก่อนถึงเวลาพ้นกำหนดโทษ เช่น ในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ข้อนี้จัดเป็นอภัยทานที่สูงมาก เพราะบางคนต้องถูกประหารชีวิตแน่นอนแล้ว ก็รอดชีวิตออกมาได้ หรือบางคนถูกจับขังไว้ อิศราภาพอยู่นานปี แต่เมื่อมีการอภัยโทษก็ได้รับการลดหย่อนโทษหรือปล่อยให้อิสระ ซึ่งนิยมทำกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน^{๓๓}

ควรฝึกที่จะให้อภัยทาน ผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดก็คือตนเอง เพราะทุกครั้งที่ทำให้ภัยได้ จะรู้สึกปลอดโปร่ง เบาอกสบายใจ สดชื่นแจ่มใสมีความสุข ทั้งนี้เพราะอภัยทานคือเครื่องมือแอนตี้ไวรัส ส่วนจิตของเราเหมือนคอมพิวเตอร์^{๓๔}

สรุปประเภทของทาน ในทานสูตร แบ่งเป็นอามิสทาน การให้สิ่งของเป็นทาน กับธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน ในอรรถกถาจริยาปิฎก จำแนกทานไว้ ๑ ประเภท คือ การให้วัตถุที่ควรให้ (วัตถุทาน) การให้พระธรรมคำสั่งสอน (ธรรมทาน) การให้อภัยแก่นักโทษหรือสัตว์ (อภัยทาน) อามิสทาน แบ่งได้ ๒ อย่าง อามิสทานที่แบ่งตามผู้ให้ มี ๑ ประเภท คือ สามิทาน การให้ของที่ดีกว่าตนเองบริโภคนิสัย สหายทาน การให้ของที่เหมือนกับที่ตนบริโภคนิสัย สหายทาน การให้ของที่มีผลปานกลาง ทาสทาน การให้ของที่เลวหรือของที่ตนเองไม่ใช่ ทานเช่นนี้มีผลน้อย อามิสทานที่แบ่งตามเจตนาของผู้ให้ มี ๒ ประเภท คือ สังฆทาน ทานเพื่อสงฆ์ เพื่อส่วนรวม ไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง ปาฏิบุคคลิกทาน ทานที่ให้เจาะจงแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ธรรมทาน มี ๒ ประเภท คือ วิทยาทาน และอภัยทาน

๒.๔ แรงจูงใจในการให้ทาน

การให้ทานในพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนแต่ละบุคคลย่อมมีเหตุผลในการให้ทานแตกต่างกันไป ดังที่ปรากฏในปฐมทานสูตร อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาตว่า

๑. บางคนให้ทานเพราะหวังผลตอบแทน
๒. บางคนให้ทานเพราะความกลัว
๓. บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เขาเคยให้แก่เรา
๔. บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เขาจักให้แก่เรา
๕. บางคนให้ทานเพราะนึกว่า การให้ทานเป็นการดี

^{๓๓} พระธรรมวิสุทธิกวี(พิจิตร ฐิตวณฺโณ), กุญแห่งทาน: ทำหนึ่งได้ร้อย ทำร้อยได้ล้าน, หน้า ๒๒๑-๒๒๓.

^{๓๔} ปิยโสภณ, อภัยทาน , หน้า ๑๓.

๖. บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เราหุงหากินเองได้ สมควรที่จะให้ทานแก่ชนผู้หุงหากินเองไม่ได้

๗. บางคนให้ทาน เพราะเมื่อเราให้ทานนี้แล้ว กิตติศัพท์อันงามของเราจักฟุ้งขจรไป

๘. บางคนให้ทานเพื่อประดับปรุงแต่งจิตของตน^{๓๕}

ให้ทานทั้ง ๘ ประการ พบว่า คนให้ทานแต่ละคนปรารถนาเหตุในการให้ไม่เหมือนกัน หรือบางคนก็เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจิตใจที่เข้าถึงธรรมมากน้อยเพียงไร แต่ข้อสุดท้ายดีกว่าทุกข้อ เพราะทำความดีเพื่อความดี ด้วยการเสียสละด้วยการไม่เห็นแก่ตน และย่อมมีผลมากกว่าทุกข้อ เพราะยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้น

พระพุทธเจ้าตรัสแก่สาวกถึงสาเหตุของการให้ทานไว้อีก ๘ ประการ คือ

๑. บางคนให้ทาน เพราะชอบพอกัน

๒. บางคนให้ทาน เพราะโกรธ

๓. บางคนให้ทาน เพราะหลง

๔. บางคนให้ทาน เพราะกลัว

๕. บางคนให้ทาน เพราะนึกว่า บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เคยให้มา เคยทำมา เราไม่ควรให้เสียวงศ์ตระกูลดั้งเดิม

๖. บางคนให้ทาน เพราะนึกว่า เราให้ทานนี้แล้ว เมื่อกายแตกดับตายไป จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๗. บางคนให้ทาน เพราะนึกว่า เมื่อเราให้ทานนี้ จิตย่อมเลื่อมใส ความเบิกบานใจ ความดีใจ ย่อมเกิดขึ้นตามลำดับ

๘. บางคนให้ทาน เพื่อประดับปรุงแต่งจิตของตน^{๔๐}

ในทานสูตร อังคุตตรนิกาย อฏฺฐกนิบาต ได้กล่าวถึงสาเหตุของการให้ทานอีก ๘ ประการ คือ

๑. บางคนให้ทานเพราะประจบเหมาะ

๒. บางคนให้ทานเพราะกลัว

๓. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่า เขาได้เคยให้แก่เรา

๔. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่า เขาจักให้แก่เรา

๕. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่า การให้ทานเป็นการดี

^{๓๕} อภ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๓๑/๒๘๗.

^{๔๐} อภ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๓๑/๒๘๘-๒๘๙.

๖. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่า เราหุงต้ม คนเหล่านี้มิได้หุงต้ม เราหุงต้มอยู่ จะไม่ให้แก่ ผู้ที่มีได้หุงต้ม ย่อมไม่สมควร ดังนั้น เขาจึงให้ทาน

๗. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่า เมื่อเราให้ทานนี้แล้ว กิตติศัพท์อันดีงามของเรา ย่อม ระบุไป

๘. บางคนให้ทาน เพื่อความสบายใจ^{๔๐}

ในทานุปัตติวัตถุสูตร มีสาเหตุของการให้ทานและความปรารถนามี ๘ ประการ คือ

๑. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้เห็นกษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี มีความสมบูรณ์ด้วยกามคุณห้า จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้ว จักเข้าถึงความเป็นสหาย ของกษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจักสำเร็จได้เพราะจิตบริสุทธิ์

๒. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวก เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกามีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้ว จักเข้าถึงความเป็น สหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูง จักไปเกิด ในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

๓. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวก เทวดาชั้นดาวดึงส์ มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้วจักเข้าถึงความเป็น สหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูง จักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

๔. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวก เทวดาชั้นยามา มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้วจักเข้าถึงความเป็น สหาย ของเทวดาชั้นยามา ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูงจักไปเกิดในที่นั้น ความ ปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

๕. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวก เทวดาชั้นดุสิต มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้วจักเข้าถึงความเป็นสหาย ของเทวดาชั้นดุสิต ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูงจักไปเกิดในที่นั้น ความ ปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

๖. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวก เทวดาชั้นนิมมานรดี มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้วจักเข้าถึงความเป็น

^{๔๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๖/๓๔๕.

สหายของเทวดาชั้นนิมมานรดี ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูงจึงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

๙. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้วจักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูงจึงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

๑๐. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาในหมู่พรหม มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้วจักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาในหมู่พรหม ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูงจึงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์^{๔๒}

พระสูตรนี้ ได้กล่าวถึงสาเหตุของการให้ทานและความปรารถนาของผู้ให้ทานที่จะสำเร็จผลได้ เพราะได้ตั้งอธิษฐานจิต มีการอบรมจิต เพื่อพัฒนาจิตให้มีคุณธรรมให้สูงขึ้น และที่สำคัญผู้ให้ทานนั้นต้องเป็นผู้มีศีลด้วย ความปรารถนาจึงจะสำเร็จได้ตามที่ต้องการ

ในทานสูตร บางคนให้ทานตั้งความหวังที่จะได้สิ่งที่ตนปรารถนา โดยมากก็จะเป็นทรัพย์สินสมบัติ ลาภยศ ชื่อเสียง หรือไม่ก็เป็นความสุขเป็นสิ่งตอบแทน บางคนเกิดความกลัวต่างๆ เป็นต้นว่า กลัวคนอื่นจะนิินทา กลัวคนอื่นจะนำเอาเรื่องของตนไปพูดในทางที่ไม่ดี กลัวภัยอันตรายต่างๆ จะตกมาถึงตน กลัวว่าตายไปแล้วจะไม่มีกินมีใช้ และยังมีสารพัดปัญหาที่จะทำให้กลัว บางคนมีความขากจน ก็มีความคิดว่า คงจะเป็นเพราะชาติก่อนๆ เราไม่เคยทำบุญให้ทานในชาตินี้ให้มากนัก บางคนให้ทานแก่พระภิกษุสามเณร เพราะเห็นว่า ท่านเหล่านี้เป็นผู้หุงหาอาหารไม่ได้ หรือเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่ได้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม จึงให้ทาน บางคนให้ทานเพราะมองเห็นหนทางที่จะนำชื่อเสียงความมีหน้าตาในสังคม และบางคนให้ทานเพื่อกำจัดความตระหนี่ที่ฝังแน่นอยู่ในจิตให้เบาบางลง เพื่อฝึกจิตให้มีความเสียสละ ยึดเอาคุณธรรมมาไว้ในใจและพัฒนาจิตให้เข้าถึงความเป็นจริงแท้แห่งชีวิต สาเหตุของการให้ทานในทานวัตถุสูตรนั้น ถือเป็นหลักการให้ทานตามคำสอนของพระพุทธศาสนา และมีปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคม เช่น บางคนให้ทานเพราะความโกรธ ความหลงและความกลัว บางคนให้ทานตามลัทธิประเพณีที่บรรพบุรุษของตนเคยปฏิบัติมา ไม่รู้เหตุผลที่แท้จริงว่าคืออะไรและมีเป้าหมายอย่างไร บางคนให้ทานด้วยหวังว่า ชาติหน้าจักได้ไปเกิดบนสวรรค์ และบางคนให้ทานเพื่อให้จิตของตนเบิกบาน หากจะกล่าวไปแล้ว การให้ทานถือเป็นการพัฒนาจิตอย่างหนึ่งตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา สาเหตุของการให้ทานในสังคิยสูตรมี

^{๔๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๗/๓๔๕-๓๔๖.

ลักษณะคล้ายกันกับทานสูตรและทานวัตถุสูตร แท้จริง ไม่ว่าจะให้ทานเพื่อให้เกิดในสกุลที่ดี จนถึงเทวดาระดับต่างๆ ล้วนเป็นสาเหตุของการให้ทานเช่นกัน และมีปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคมทั่วไป สรุปได้ว่า สาเหตุที่ทำให้บุคคลให้ทานมี ๓ ระดับ คือ

๑. สาเหตุระดับต้น หมายถึง ให้ทานด้วยมุ่งหวังจะได้รับผลตอบแทนในรูปแบบของ วัตถุ ชื่อเสียง เกียรติยศ ศักดิ์ศรี และความมั่นคงปลอดภัย อันเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิตให้เป็นสุขในปัจจุบัน

๒. สาเหตุระดับกลาง หมายถึง ให้ทานด้วยมุ่งหวังจะได้รับความสุขหลังจากตายไป โดยการไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง

๓. สาเหตุระดับสูง หมายถึง ให้ทานด้วยมุ่งหวังจะได้รับผลตอบแทนที่เป็นนามธรรม คือหมดความตระหนี่ และกำจัดกิเลสภายในคือความโลภให้หมดสิ้นไป

สาเหตุของการให้ทานนั้น เป้าหมายที่เป็นหลักแท้จริงของพุทธศาสนา คือ สาเหตุระดับสูง ส่วนระดับบนจากนั้น เป็นเป้าหมายรองลงมา แต่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นฐานคอยสนับสนุนให้พัฒนาไปสู่การให้ทาน อันเกิดจากแรงจูงใจในระดับสูงต่อไปในอนาคต

สรุปแรงจูงใจในการให้ทาน บางคนให้ทานเพราะหวังผลตอบแทน เพราะความกลัว เพราะนึกว่า เขาเคยให้แก่เรา บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เขาจักให้แก่เรา นึกว่าการให้ทานเป็นการดี นึกว่า เราหุงหากินเองได้ สมควรที่จะให้ทานแก่ชนผู้หุงหากินเองไม่ได้ บางคนให้ทาน เพราะเมื่อเราให้ทานนี้แล้ว กิตติศัพท์อันงามของเราก็จักฟุ้งขจรไป ให้ทานเพื่อประดับปรุงแต่งจิตของตน ให้ทานแต่ละคนให้ไม่เหมือนกัน หรือบางคนก็เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจิตใจที่เข้าถึงธรรมมากน้อยเพียงไร แต่ข้อสุดท้ายดีกว่าทุกข้อ เพราะทำความดีเพื่อความดี ด้วยการเสียสละด้วยการไม่เห็นแก่ตน มีผลมากกว่าทุกข้อ เพราะยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้น

๒.๕ วิธีการให้ทาน

พระพุทธองค์ได้ตรัสวิธีการให้ทานไว้ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี โดยเน้นการให้อามิสทานมากกว่าอย่างอื่น

๒.๕.๑ วิธีการให้ทานในฝ่ายดี

๑. ในสัปปริสทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีการให้ทานโดยเน้นที่ผู้ให้อีก ๕ ประการ คือ

- ๑) ย่อมให้ทานด้วยศรัทธา
- ๒) ย่อมให้ทานโดยเคารพ
- ๓) ย่อมให้ทานโดยกาลสมควร

๔) เป็นผู้บริจาคอนุเคราะห์ให้ทาน

๕) ย่อมให้ทานไม่กระทบผู้อื่น^{๔๓}

ให้ทานด้วยศรัทธา คือ เชื่อทานและผลแห่งทานจึงให้

ให้ทานโดยเคารพ คือ มีความเคารพในของที่ให้ทานและเคารพในปฏิภาณ

ให้ทานโดยกาลสมควร คือ ให้ทานตามกาลที่ถูกกาลเวลา เป็นผู้บริจาคอนุเคราะห์ให้ทาน คือ ให้ทานโดยไม่เสียดาย ให้ทานโดยไม่กระทบผู้อื่น คือ ให้ทานโดยไม่กระทบหรือลบหลู่คนอื่น^{๔๔}

๒. ในกาลทานสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าทรงแสดงรูปแบบของทานโดยมุ่งผู้รับ ๕ ประการ ดังนี้

๑) ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน

๒) ให้ทานแก่ผู้ที่เตรียมจะไป

๓) ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้

๔) ให้ทานในสมัยที่ข้าวยากมากแพง

๕) ให้ข้าวใหม่และผลไม้แก่ผู้มีศีล^{๔๕}

วิธีการให้ทานเหล่านี้ เป็นการให้ทานอันเหมาะสมและสมควรเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ถ้าพิจารณาให้ดีก็จะเห็นว่าการให้ทานเช่นนี้ล้วนมุ่งหมายถึงความต้องการของผู้รับเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นคนที่มาหาเรา คนที่กำลังเดินทาง คนที่เจ็บป่วย หรือผู้มีศีลทั้งหมดล้วนเป็นกลุ่มที่มีความต้องการข้าวของเครื่องใช้จริงๆ แต่ไม่อยู่ในวิสัยที่หาเองได้สะดวก ดังนั้นการสงเคราะห์บุคคลเหล่านี้จึงได้ชื่อว่าทำทาน และเป็นการทำทานที่มีอานิสงส์มาก เมื่อมองในแง่ผู้รับทาน

๓. ในสัปบุรุษทานสูตร พบว่ามีวิธีการให้โดยเน้นที่ผู้ให้ ๕ ประการ คือ

๑) ให้โดยเคารพ (ให้ด้วยความตั้งใจ)

๒) ให้โดยอ่อนน้อม

๓) ให้ด้วยมือตนเอง

๔) ให้ของที่ไม่น่าเป็นเดน

๕) เห็นผลที่จะมาถึงแล้วจึงให้^{๔๖}

^{๔๓} อ.ป.ญจ. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๕๔.

^{๔๔} อ.ป.ญจ.อ. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๓๑๖.

^{๔๕} อ.ป.ญจ. (ไทย) ๒๒/๓๖/๕๗.

^{๔๖} อ.ป.ญจ. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๔๔.

๔. พระพุทธเจ้า ทรงแสดงวิธีการให้สัปปริสทาน โดยแยกเป็นสิ่งที่ให้ ผู้รับทานและเจตนาของผู้ให้ทาน รวม ๘ ประการ คือ

- ๑) สัตบุรุษย่อมให้ของสะอาด
- ๒) สัตบุรุษย่อมให้ของที่ประณีต
- ๓) สัตบุรุษย่อมให้ของตามกาล
- ๔) สัตบุรุษย่อมให้ของสมควร เป็นประโยชน์
- ๕) สัตบุรุษย่อมพิจารณาก่อนแล้วจึงให้ เลือกบุญเขตที่ดี
- ๖) สัตบุรุษย่อมให้เนื่องนิศย์
- ๗) สัตบุรุษเมื่อให้ ทำจิตให้ผ่องใส
- ๘) สัตบุรุษครั้นให้แล้วดีใจ^{๔๗}

การให้ทานตามหลักพุทธศาสนาที่จะมีผลมากนั้น ทานนั้นจะต้องประกอบด้วยองค์ ๖ คือ ฝ่ายผู้ให้ ๓ องค์ ฝ่ายผู้รับ ๓ องค์ ทานก็จะมีผลมาก นับไม่ได้ เหมือนน้ำในมหาสมุทร จะนับไม่ได้ว่ามีจำนวนกี่ล้านลิตร ฉะนั้น และต้องเลือกให้เว้นไว้แต่สังฆทานที่ให้แก่สงฆ์ ซึ่งไม่ต้องเลือกผู้รับทาน ทั้งต้องไม่ใช่เป็นทานของอสัตบุรุษ หากแต่เป็นลักษณะสัปปริสทาน ๕ ประการ ดังกล่าวมาแล้ว แม้ของที่ทำทานจะไม่มากและไม่ประณีต แต่เมื่อใจเลื่อมใสมากแล้ว ทานก็จะมีผลมากเช่นกัน ในมณฑปทาสีสูตร พระพุทธเจ้าแสดงการให้ทานที่ถูกต้องว่า “ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ ผู้ใดให้เครื่องนุ่งห่มที่นอน ข้าว น้ำ และปัจจัยมีประการต่างๆ แก่ท่านผู้ประพฤติดังตรงด้วยความพอใจ สิ่งของที่ให้ไปแล้วนั้น ย่อมเป็นของที่บริจาคนั้นแล้ว ไม่คิดเอาคืน ผู้นั้นเป็นสัตบุรุษ”^{๔๘} ในอังกูรเปตวัตถุ พระพุทธเจ้าแสดงวิธีการให้ที่ถูกต้อง โดยให้พิจารณาแล้วจึงเลือกว่า “ควรเลือกให้ทานในเขตที่ให้แล้วมีผลมากทายกเลือกให้ทานแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์ ทานที่เลือกให้ พระสุคตทรงสรรเสริญ ทานที่ทายกให้ไปแล้วในทักษิณชนบททั้งหลายซึ่งมีอยู่ในโลกนี้ ย่อมมีผลมากเหมือนหว่านพืชลงในนาดี”^{๔๙} ทานจะมีผลมากต้องเลือกให้ คือ ต้องเลือกผู้รับทาน อย่าให้โดยสัทว่าให้เท่านั้น เพราะการเลือกให้กับการไม่เลือกแล้วให้มีผลต่างกันมาก สังฆทานไม่ต้องเลือกบุคคล ส่วนทานอื่นทั้งหมดต้องเลือก ถ้าไม่เลือก ผลที่ได้รับก็มีน้อย ในสุนทริกถาวาสสูตร พราหมณ์ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ มีจิตยินดีในการให้ ปรารถนาจะให้ทาน แต่ยังไม่รู้จักวิธีการให้ทาน ขอพระองค์ได้โปรดตรัสบอกบุคคลที่ข้าพเจ้าให้ทานแล้ว จะได้

^{๔๗} อัง.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๕๖-๒๕๗.

^{๔๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๗๑.

^{๔๙} บุ.เปต. (ไทย) ๒๖/ ๓๒๕-๓๓๐/๒๑๕.

ผลานิสงส์มากให้แก่ข้าพระองค์ทราบด้วยเถิด”^{๕๐} พระผู้มีพระภาค ตรัสตอบว่า พราหมณ์ผู้โง่เขลา ควรบูชา ถวายไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล แก่พระทักษิณายบุคคลเหล่านั้น ผู้ฝึกตนตามภาวะที่เป็นจริง สมบูรณ์ ด้วยอินทรีย์ที่ฝึกดีแล้ว บรรลุวิชา ๓ อยู่จบพรหมจรรย์ พราหมณ์ ผู้โง่เขลา ควรบูชา ถวายไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล แก่พระทักษิณาย- บุคคลผู้ละกามทั้งหลายได้ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ...ผู้ปราศจากราคะ ... ผู้ไม่ข้องด้วยกิเลส มีสติทุกเมื่อ ละนามรูปที่คนมีปัญญาน้อยยึดถือว่า เป็นของเราแล้ว เทียวจาริกไปในโลก พระตถาคต ไม่ทรงมีเหตุอะไรๆ ที่จะให้เกิดโมหะได้ ทรงเห็นธรรมทั้งปวง ด้วยปรีชาญาณ มี พระชนมชีพเป็นพระชาติสุดท้าย ได้ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ที่ยอดเยี่ยมอันเกษมความบริสุทธิ์ของพระผู้ควรของบูชา ย่อมมีด้วยเท่า ที่กล่าวมานี้ สมควรรับเครื่องสักการะบูชา^{๕๑}

วิธีการให้ทานที่ดี คือ ให้แก่ผู้รับที่ดี มีคุณธรรมโดยไม่สนใจถึงชาติตระกูล หรือฐานะทางสังคม แต่ให้ยึดถือคุณธรรมในจิตใจ เป็นผู้กำจัดราคะ โทสะ โมหะ ไม่ยึดมั่นถือมั่น รู้แจ้งสังขารธรรมเป็นพระอรหันต์ โดยที่สุดเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ในมาฆสูตร พระศาสดาตรัสตอบมาฆพวว่า เมื่อท่านปรารถนาจะบูชากิ่งงูบูชากิ่งงู และจงทำจิตใจให้เลื่อมใส ในกาลทั้ง ๓ เพราะไทยธรรมเป็นอารมณ์ของผู้ถวายทาน ผู้ตั้งใจ บริจาคทานแล้ว ย่อมละความโลภ ความโกรธ และความหลงเสียได้ อนึ่ง ผู้นั้น ปราศจากราคะแล้ว ควรกำจัดโทสะ เจริญเมตตาจิตทั่วไป แก่สัตว์ทุกจำพวก ไม่ประมาณทั้งเวลากลางวันและกลางคืนเป็นนิตย์ เชื่อว่าย่อมแผ่อุปปมัญญาไปทั่วทุกทิศ^{๕๒} วิธีการให้อย่างถูกต้อง ได้แก่ ความเป็นผู้มีเจตนาที่ดีในกาลทั้ง ๓ คือ ก่อนแต่จะให้ ขณะที่ให้ และหลังจากให้แล้วย่อมเป็นที่ยินดี เมื่อทำได้ดังนี้ ย่อมจะละความโลภ ความโกรธ และความหลงได้ นอกจากนั้น พระองค์ทรงแนะนำวิธีการที่ถูกต้องว่า หลังจากให้ทานแล้ว ควรจะเจริญเมตตาภาวนาที่เป็นอุปปมัญญาภาวนา คือ การแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง วิธีการดังกล่าวมานี้ ก็คือ การบำเพ็ญบุญให้ครบตามหลักบุญกิริยาวัตถุ คือ มีทั้งการให้ทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา จึงจะเป็นวิธีการให้ทานที่ถูกต้อง ตัวอย่างบุคคลที่ให้ทานอย่างถูกต้อง

ในพระพุทธศาสนามีบุคคลหลายท่านที่ปฏิบัติเรื่องการให้ทานอย่างสมบูรณ์ เช่น อนาคตบัณฑิตเศรษฐี และนางวิสาขามหาอุบาสิกา ทั้งสองท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศในด้าน การถวายทานฝ่ายอุบาสกและฝ่ายอุบาสิกา มีเรื่องราว อนาคตบัณฑิตเศรษฐี มีความเลื่อมใสใน

^{๕๐} พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๔๖๖/๖๐๖.

^{๕๑} พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๔๖๗-๔๘๓/๖๐๖-๖๐๗.

^{๕๒} พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๕๑๒-๕๑๓/๖๑๖.

พระพุทธศาสนา ต้องการสร้างวัดถวายพระพุทธเจ้า ในลักษณะเดียวกับพระเวฬุวัน ได้พบสวนของเชตราชกุมาร ซึ่งตั้งอยู่ชานเมืองทางทิศใต้แห่งกรุงสาวัตถี^{๕๓}

เป็นสถานที่เหมาะที่จะสร้างวัด จึงได้เข้าเฝ้าเจ้าเชตราชกุมาร ได้กราบทูลขอซื้ออุทยานเพื่อจะสร้างถวายเป็นที่พักของพระพุทธเจ้า ที่แรก เจ้าเชตกุมาร ไม่ยอมขายอุทยานให้ท่าน แต่ในที่สุดก็ทรงเห็นใจท่านอนาถบิณฑิกะ ทรงยอมขายให้ ศีราคาโดยให้ท่านอนาถบิณฑิกะนำเหรียญเงินมาปูเต็มพื้นที่อุทยาน เมื่อตกลงซื้อขายกันแล้ว จึงสั่งให้พวกคนงานเอาเกวียนบรรทุกเงินมาหลายเล่มเกวียนแล้วปูลาดในพระเชตวันจนเต็ม เจ้าเชตกุมาร ทรงเลื่อมใสการกระทำของอนาถบิณฑิกะแล้วได้ยกพื้นที่อุทยานส่วนหนึ่งตรงด้านหน้าอุทยานให้ท่านอนาถบิณฑิกะ โดยไม่ต้องนำเหรียญเงินมาปูลาดที่ตรงนั้น อนาถบิณฑิกะเสร็จพิจารณาเห็นว่าเจ้าเชตราชกุมารเป็นผู้มีชื่อเสียงมีคนรู้จักมาก จึงมอบถวายที่นั้นแก่เจ้าเชตกุมาร

คัมภีร์ชาคกอรรถกถา^{๕๔} ได้กล่าวถึงการก่อสร้างเสนาสนะในวัดพระเชตวันไว้ว่า อนาถบิณฑิกะ เริ่มก่อสร้างเสนาสนะโดยสร้างพระคันธกุฎีสำหรับเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าไว้ตรงกลาง สร้างกุฎีที่พักสำหรับพระอสีติมหาสาวกแต่ละองค์แวดล้อมพระคันธกุฎีแล้วสร้างกุฎีที่พัก ๑ หลัง ๒ หลัง กระจายอยู่ในบริเวณสำหรับพระสงฆ์ สร้างศาลายาว สร้างมณฑป อนาถบิณฑิกะซื้อสวนเชตวันด้วยการเอาเงินปูลาดเป็นจำนวน ๑๘ โกฏิ สร้างถาวรวัตถุทั้งหมดเป็นจำนวน ๑๘ โกฏิ จัดงานฉลองเป็นเวลา ๕ เดือน ใช้เงินในการฉลองอีกเป็นจำนวนเงิน ๑๘ โกฏิ รวมแล้วใช้ในการสร้างพระเชตวันเป็นจำนวน ๕๔ โกฏิ อนาถบิณฑิกะได้ถวายปัจจัย ๔ บารุงพระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์ทุกวันไม่ขาด ไม่เคยไปมือเปล่า จะต้องมีของเคี้ยวของฉันน้ำปานะและผ้าไปถวายพระสงฆ์

ในคราวที่ขาดแคลนทรัพย์ฯ ไม่มีของเหล่านั้น ท่านก็จะใช้ผ้าห่อทรายไปเกลี่ยในบริเวณวัดพระเชตวัน ท่านถวายทาน รักษาศีลก็กลับบ้าน พระพุทธเจ้าจึงทรงแต่งตั้งให้ท่านดำรงตำแหน่งเอตทัคคะในฐานะเป็นทายกผู้เลิศในทางถวายทาน ส่วนประวัติของนางวิสาขา มีเรื่องว่านางวิสาขามหาอุบาสิกา บรรลุโสดาปัตติผลตั้งแต่อายุ ๗ ปี เป็นอุบาสิกาที่ได้รับยกย่องไว้ในเอตทัคคะด้านถวายทาน คู่กับอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นลูกสาวของธัญชัย เศรษฐีกับนางสุนนาเทวี เป็นชาวภัททิยนคร ได้ย้ายครอบครัวมาอยู่ที่เมืองสาเกต แคว้นโกศลต่อมาได้แต่งงานกับปุณณวัณณกุมารบุตรของมิกการเศรษฐี และย้ายเข้าไปอยู่ในกรุงสาวัตถี นางได้ สละทรัพย์ ๒๗ โกฏิ สร้างวัด

^{๕๓} ที.ปา. (ไทย) ๓ /๑/๑๖๗.

^{๕๔} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๑๕๐.

บุพพารามถวายเป็นที่พักของพระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ วัดบุพพารามนี้ ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือ ไม่ห่างจากพระเชตะวัน^{๕๕}

นางวิสาขา ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นเอตทัคคะด้านถวายทาน เป็นอริยสาวิการระดับโสดาบัน ในเรื่องการถวายสิ่งของ ที่เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่พระสงฆ์ นั้น นางวิสาขามหาอุบาสิกา ได้ทูลถวายสิ่งของเครื่องใช้สอยหลายชนิดแก่พระภิกษุสงฆ์ “ขอถวายผ้าอาบน้ำฝน^{๕๖} ขอถวายผ้าเช็ดปาก^{๕๗} ขอถวายไม้กวาด ผ้าเช็ดเท้า^{๕๘} ขอถวายพัดโบก พัดใบตาล”^{๕๙} นอกจากถวายทานแก่พระภิกษุที่บ้านวันละ ๒,๐๐๐ รูป นางวิสาขามหาอุบาสิกา ยังได้ขอถวายทานพิเศษอีก คือ ขอถวายอาคันตุกภัต คมิกภัต คมิกภัต คิลานภัต คิลานุปัฏฐากภัต คิลานเภสัช ข้าวต้ม^{๖๐} อนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขา นับว่าเป็นผู้ประพฤติดีในด้านการทาน ซึ่งเป็นการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา การที่อุณชนรุ่นหลังควรเอาเป็นตัวอย่าง

๒.๕.๒ วิธีการให้ทานในฝ่ายที่ไม่ดี

ในอัสปปริสทานสูตร พระพุทธเจ้าแสดงวิธีการให้ทานที่ไม่ถูกต้องไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ให้ทานโดยไม่เต็มใจ
๒. ให้ทานไม่อ่อนน้อม
๓. ไม่ให้ทานด้วยมือของตน
๔. ให้ทานของที่เป็นเดน
๕. ไม่เห็นผลที่จะพึงมาถึงแล้วจึงให้ทาน^{๖๑}

ตัวอย่างของผู้ให้ทานที่ไม่ถูกต้อง คือ พระเจ้าปายาลิ^{๖๒} มีเรื่องราว พระเจ้าปายาลิเป็นเจ้าผู้ครองเมืองเสตัพพนคร ทรงชอบคันคว่ำ ทดลอง ขบคิดหาเหตุผล ทรงเชื่อว่า ตายแล้วสูญ สวรรค์นรก ไม่มี บุญ บาป ไม่มีผล บรรดาสมณ-ชีพรามณ์พูดไม่จริง พูดตามๆ กันมาเท่านั้น ต่อมาพระองค์ได้ฟังธรรมจากพระกุมารกัสสปะ จนเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่นั้นมา

^{๕๕} อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/ ๒/ ๘๘.

^{๕๖} วิ.ม. (ไทย) ๕/ ๓๕๐/ ๒๒๑.

^{๕๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/ ๓๕๕/ ๒๒๘.

^{๕๘} วิ.ฐ. (ไทย) ๓/ ๒๖๕/ ๕๓-๕๔.

^{๕๙} วิ.ฐ. (ไทย) ๓/ ๒๖๕/ ๕๔.

^{๖๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/ ๓๕๐/ ๒๒๑.

^{๖๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/ ๑๔๓/ ๒๔๓-๒๔๔.

^{๖๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐// ๔๐๓-๔๔๑/ ๓๔๑-๓๔๒.

พระองค์ก็เริ่มให้ทาน แแต่ตั้งอุตตรमाणพ เป็นเจ้าหน้าที่ในการบริจาคทาน คนส่วนใหญ่ที่มารับทานนั้นยากจนมาก ทำให้พระองค์ให้สิ่งของหายากๆ ราคากลับเป็นทาน แแต่ต่างจากอุตตรमाणพผู้มีนิสัยให้ทานด้วยศรัทธา พยายามหาสิ่งของอันประณีตมาให้ทาน พระเจ้าปายาสี ให้ทานด้วยความไม่เคารพ ให้ทานอย่างเสียมิได้ ทั้งๆ ที่ทรงบริจาคทานเป็นจำนวนมาก ส่วนอุตตรमाणพให้ทานด้วยความเคารพ ยินดีในการให้ทาน เมื่อทั้งสองคนสิ้นชีวิตไป พระเจ้าปายาสีเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ส่วนอุตตรमाणพเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งมีศักดิ์และบุญบารมีมากกว่า จะเห็นได้ว่า วิธีการให้ทานที่ไม่ดี ทำให้ผลของทานน้อยลงไป บุคคลจึงควรเรียนรู้ศึกษาวิธีการให้ทานที่ถูกต้อง โดยศึกษาดูตัวอย่างจากบัณฑิตในกาลก่อน ดังเช่นเรื่องของอนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขาเป็นตัวอย่าง เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของตนได้ถูกต้องต่อไป

สรุป วิธีการให้ทานในฝ่ายดี คือ ย่อมให้ทานด้วยศรัทธา ให้ทานโดยเคารพ ให้ทานโดยกาลสมควร เป็นผู้มั่งคั่งอนุเคราะห์ให้ทาน ย่อมให้ทานไม่กระทบผู้อื่น นอกจากนี้ยังให้ทานด้วยศรัทธา ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน ให้ทานแก่ผู้ที่เตรียมจะไป ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้ ให้ทานในสมัยที่ข้าวยากหามาแพง ให้ข้าวใหม่และผลไม้แก่ผู้มiser วิธีการให้โดยเน้นที่ผู้ให้ ๕ ประการ คือ ให้โดยเคารพ (ให้ด้วยความเต็มใจ) ให้โดยอ่อนน้อม ให้ด้วยมือตนเอง ให้ของที่ไม่เป็นเดน เห็นผลที่จะมาถึงแล้วจึงให้ การแยกเป็นสิ่งที่ให้ ผู้รับทานและเจตนาของผู้ให้ทาน รวม ๘ ประการ คือ สัตบุรุษ ย่อมให้ของสะอาด ของที่ประณีต ของตามกาล ของสมควร เป็นประโยชน์ พิจารณาแล้วจึงให้ เลือกบุญเขตที่ดี ย่อมให้เนืองนิตย์ เมื่อให้ ทำจิตใจผ่องใส ครั้นให้แล้วดีใจ วิธีการให้ทานในฝ่ายที่ไม่ดี ๕ ประการ ดังนี้ ให้ทานโดยไม่เต็มใจ ไม่อ่อนน้อม ไม่ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานของที่เป็นเดนไม่เห็นผลที่จะมาถึงแล้วจึงให้ทาน

๒.๖ อานิสงส์ของการให้ทาน

หรือประโยชน์ของการให้ทาน หรือทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “อานิสงส์” ก็คือประโยชน์หรือผลที่เกิดจากการให้ทานนั่นเอง ซึ่งจะมีผลเกิดขึ้นทั้งแก่ผู้ให้ทานและผู้รับทาน แต่ถ้าพูดถึงอานิสงส์ของการให้ทานที่จะเกิดขึ้น มีขึ้นแก่ผู้ให้ทานเป็นสำคัญ ผู้ให้ทาน ไม่ว่าจะให้ด้วยเหตุผลประการใดก็ตาม ผู้ให้ ย่อมจะได้รับอานิสงส์ คือ ผลที่เกิดจากการให้ทานนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงประโยชน์ของการให้ทานแล้วมีโภคะมาก แก่สุกมาณพโตเถยบุตรว่า การให้ทาน เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือหากมาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้มีโภคะมาก ดังปรากฏในจูฬกัมมวิภังคสูตรว่า “คนที่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ที่นอนที่อยู่

อาศัย ประทีปโคมไฟ แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาตายไปแล้วจะไปสู่สุคติ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ จะเป็นผู้มีโกละมาก”^{๖๓}

การให้ทานมีประโยชน์ ๒ ประการ คือ

๑. การให้ทาน เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กล่าวคือเมื่อตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๒. การให้ทาน เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เป็นผู้มีโกละมาก การให้ทานจะทำให้เป็นผู้มีโกละมากได้อย่างไร เรื่องนี้เราจะพิจารณาจากความจริงที่ปรากฏให้เห็นในชีวิตจริง บางคนเกิดมาในตระกูลที่มีโกละมาก คือ มีทรัพย์สมบัติมาก บางคนเกิดมาแทบไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ แม้จะดิ้นรนหาอย่างไร ก็ไม่พอดำรงชีพ เรื่องนี้เราจะต้องพิจารณาเหตุปัจจัยหลายประการ แต่เหตุปัจจัยตัวหนึ่งที่ปรากฏในพุทธคำรัสนี้ คือ การให้ทาน นอกจากนี้ ประโยชน์ของการให้ทาน แบ่งเป็น ๒ ตามประเภทแห่งทาน คือ ประโยชน์ของอามิสทาน และประโยชน์ของธรรมทาน

๒.๖.๑ ประโยชน์ของอามิสทาน

ในทักขิณาวิภังคสูตร มัชฌิมนิคาย อุปริปัญญาสก์ กล่าวถึงประโยชน์ของอามิสทานไว้ว่า

๑. ให้ทานแก่พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๒. ให้ทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๓. ให้ทานแก่สาวกของพระพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๔. ให้ทานแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรรถผลให้แจ้งมีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๕. ให้ทานแก่พระอนาคามี มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๖. ให้ทานแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง มีอานิสงส์ประมาณ ไม่ได้
๗. ให้ทานแก่พระสกทาคามี มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๘. ให้ทานแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีให้แจ้ง มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๙. ให้ทานแก่พระโสดาบัน มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๑๐. ให้ทานในผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๑๑. ให้ทานแก่นักบวชนอกศาสนา ผู้ปราศจากราคะ มีอานิสงส์แสนโกฏิอรรถภาพ
๑๒. ให้ทานแก่นักบวชผู้ทุศีล มีอานิสงส์หนึ่งแสนอรรถภาพ
๑๓. ให้ทานแก่ปุณณผู้ทุศีล มีอานิสงส์หนึ่งพันอรรถภาพ
๑๔. ให้ทานแก่สัตว์ดิรัจฉาน มีอานิสงส์ร้อยอรรถภาพ^{๖๔}

^{๖๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๔/๓๕๓.

^{๖๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๗-๔๒๘.

ในเวลามสูตร มีอุทาหรณ์ของอานิสงส์สังฆทานว่า พราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่า เวลามะ เป็นคนมีจิตใจเลื่อมใสต่อการบริจาคทาน ได้สร้างโรงทานขึ้นที่บ้านของตน และประกาศทั่วไปให้ คนทั้งหลายที่อยู่ในชมพูทวีปมารับทานตลอด ๗ ปี ๗ เดือน บุคคลใดไม่มีที่พักอาศัย ไม่มี เครื่องนุ่งห่ม ขอให้แจ้งความประสงค์จะได้จัดการให้ทานแก่ผู้นั้นโดยทั่วถึงกันหมด และวันสุดท้าย ได้ให้ถาดทอง ถาดเงิน ถาดสำริด ซึ่งมีทองและเงินอยู่เต็มถาด อย่างละ ๘๔,๐๐๐ และช้าง รถ หนึ่ง สาว บัลลังก์ ซึ่งประดับอย่างงดงาม อย่างละ ๘๔,๐๐๐ โคนมอีก ๘๔,๐๐๐ ตัว ผ้าคู่อีก ๘๔,๐๐๐ กุ่ ทานที่เวลามพราหมณ์ทำนั้น ได้ชื่อว่า มหาทาน พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบอานิสงส์ของการให้ มหาทานเป็นข้อๆ ดังนี้

๑. การทำทานของเวลามพราหมณ์ ย่อมได้อานิสงส์ถึงอสังขยภพ
๒. อานิสงส์ที่เวลามพราหมณ์ได้รับนี้ ยังสู้อานิสงส์ของผู้ถวายอาหารแก่พระโศดาบัน เพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๓. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระโศดาบัน ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์การ ถวายอาหารแก่พระสกคามีนุคคลเพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๔. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระสกทาคามีบุคคล ๑๐๐ องค์ ยังสู้ อานิสงส์การถวายอาหารแก่พระอนาคามีบุคคลเพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๕. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระอนาคามี ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์การ ถวายอาหารแก่พระอรหันต์เพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๖. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระอรหันต์ ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์การ ถวายอาหารแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าเพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๗. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์ การถวายอาหารแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๘. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑๐๐ องค์ ยังสู้ อานิสงส์การถวายอาหารแก่พระภิกษุทั้งหลาย (สังฆทาน) มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุขไม่ได้
๙. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระสงฆ์มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็น ประมุข ยังสู้อานิสงส์การสร้างวิหารทาน (ถาวรวัตถุ) แก่พระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ทั่วทั้ง ๔ ทิศไม่ได้^{๖๕}

ในสิหสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าทรงแสดงประโยชน์ที่เกิดแก่ผู้ให้ ทานไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รัก เป็นที่ชบใจของประชาชน

^{๖๕} อ.อ.อุทฺตม. (ไทย) ๒๓/๒๒๔/๓๑๕-๓๑๗.

๒. บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมคบหาสมาคมกับผู้ให้ทานนั้น

๓. ชื่อเสียงของผู้ให้ทานย่อมขจรไป

๔. ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นผู้ไม่ห่างจากฆราวาสธรรม

๕. ผู้ให้ทาน เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์^{๖๖}

ผลของทานทั้ง ๕ นั้น แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ข้อที่ ๑-๔ เป็นผลของทานที่ให้ผลในปัจจุบัน ส่วนข้อที่ ๕ เป็นผลของทานที่ให้ผลหลังจากละโลกนี้ไปแล้ว

ในสิหเสนาปติสูตร อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ผู้ให้ทานนั้น ย่อมได้รับอานิสงส์ ๗ ประการ คือ

๑. พระอรหันต์ย่อมอนุเคราะห์ผู้ให้ทานก่อน

๒. พระอรหันต์ย่อมเข้าไปหาก่อน

๓. พระอรหันต์ย่อมรับทานของผู้ให้ก่อน

๔. พระอรหันต์ย่อมแสดงธรรมให้ก่อน

๕. ชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ทาน ย่อมฟุ้งขจรไป

๖. ผู้ให้ทานย่อมแคล้วคล้ำอาจหาญ ไม่เก้อเจินในที่ประชุม

๗. เมื่อสิ้นชีพลง ผู้ให้ทานย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๖๗}

ในสมัยพุทธกาล สังคมให้ความสำคัญแก่พระอรหันต์มาก เพราะหากใครได้เข้าไปถวายทานหรือเข้าไปใกล้พระอรหันต์ นับว่าเป็นมงคลอันสูงสุดของชีวิต “พระเจ้าพิมพิสารขณะที่ยังเป็นพระกุมาร ได้เคยตั้งความปรารถนาให้พระอรหันต์เข้ามาในแคว้นของพระองค์ ขอให้ได้ใกล้ชิดพระอรหันต์ ขอให้พระอรหันต์แสดงธรรมให้ฟัง และขอให้เข้าใจในธรรมที่พระอรหันต์แสดง”^{๖๘} ผลของทานข้อที่ ๑-๔ จึงตอบสนองความต้องการของมหาชนในครั้งพุทธกาล เนื่องจากการได้ใกล้ชิดและคบหาสมาคมกับพระอรหันต์นั้น เป็นเหตุก่อให้เกิดผลอันจะนำไปสู่การได้เสวนานุตตรียะ (การฟังยอดเยี่ยม) การขัดเกลากิเลส เพื่อเป็นแนวทางเข้าสู่ความหลุดพ้นต่อไปอย่างใดก็ตาม การได้รับความอนุเคราะห์จากพระอรหันต์ การได้ใกล้ชิดพระอรหันต์ การได้ถวายทานแก่พระอรหันต์ นับว่าเป็นอุดมมงคลแก่ชีวิต เพราะเป็นเหตุให้ได้รับผลทั้งที่เป็นประโยชน์ในชาตินี้ ชาติหน้า และประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน ซึ่งผู้ให้ทานเท่านั้นจึงจะมีโอกาสได้รับผลเช่นนี้ได้ นอกจากนี้ยังมีอานิสงส์ของการให้ทานที่ปรากฏในพระสูตรหลายแห่ง เช่น

^{๖๖} อญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๖๗} อญ.สตุตก. (ไทย) ๒๓/๕๗/๑๐๕-๑๑๑.

^{๖๘} วิ.มहा. (ไทย) ๔/๕๗/๖๘-๖๙.

(๑) ในโกชนทานสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต มีอานิสงส์การถวายอาหาร ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทายกผู้ให้อาหารเป็นทาน ชื่อว่าให้ฐานะทั้ง ๕ อย่าง แก่ปฏิภาณ คือให้อายุ วรรณะ ความสุข กำลัง และปฏิภาณ”^{๖๕} ให้อายุ คือ ให้มีอายุยืน ให้วรรณะคือให้ผิวพรรณผ่องใส ให้ความสุขคือให้ความสุขกายสุขใจ ให้กำลังคือกำลังกาย ส่วนให้ปฏิภาณคือให้ความฉลาดในการผูกและการแก้คือให้ไหวพริบปฏิภาณนั่นเอง การถวายอาหาร เช่น ทำบุญเลี้ยงพระหรือเลี้ยงคฤมาดาบิดา แม้แต่ให้อาหารแก่สัตว์ก็จริงจกน ชื่อว่าให้ถึง ๕ อย่าง คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณ เพราะอาหารทำให้บุคคลผู้ให้ได้รับสิ่งทั้ง ๕ ประการนี้ ฉะนั้น บุคคลที่มีปัญญาก็ไม่ตระหนี่ แต่ชอบทำบุญให้ทาน เพราะสามารถได้รับสิ่งที่น่าปรารถนาถึง ๕ ประการดังกล่าวแล้ว

(๒) ในมณฑปทาสสูตร มีอานิสงส์ของทานว่า “ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ ผู้ให้ของที่เลิศ ย่อมได้ของที่เลิศ ผู้ให้ของที่ดี ย่อมได้ของที่ดี ผู้ให้ของที่ประเสริฐ ย่อมเข้าถึงสถานที่ประเสริฐ ...ย่อมบังเกิด ณ สถานที่ใด ย่อมมีอายุยืน มียศ”^{๖๖}

(๓) ในกนิทสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค มีอานิสงส์การให้ทานว่า “เทวดาเข้าไปทูลถามปัญหาจะพระศาสดาว่า” บุคคลให้อะไร ชื่อว่าให้กำลัง ให้วรรณะ ให้จักขุ ให้สุขะ ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง”^{๖๗} พระศาสดาตอบว่า “ผู้ให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ผู้ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ ผู้ให้ยานพาหนะ ชื่อว่าให้ความสุข ผู้ให้ประทีป ชื่อว่าให้จักขุ ผู้ให้ที่พักอาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ที่ปราศอนธรรม ชื่อว่าให้อมตรธรรม”^{๖๘} ซึ่งมีคำอธิบายเกี่ยวกับอานิสงส์ต่างๆ ดังนี้ คือ

๑. ผู้ให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ร่างกายของคนเรานั้นจะดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยอาหาร แม้บุคคลจะมีรูปร่างใหญ่แข็งแรง มีกำลังมาก หากไม่ได้รับประทานมาหลายๆ วัน อาจจะหมดกำลังได้ ส่วนบุคคลผู้มีกำลังน้อย ถ้าได้รับประทานอาหารบริบูรณ์แล้ว ย่อมมีกำลังขึ้นมาได้

๒. ผู้ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ บุคคลแม้จะมีผิวพรรณดี มีรูปร่างเพียงไร หากแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สกปรกเหมือนผ้าขี้ริ้วหรือไม่มีเสื้อผ้าเลย ย่อมไม่น่าดู ทั้งยังน่าเกลียดและถูกเหยียดหยามได้ ส่วนบุคคลที่นุ่งห่มด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด เรียบร้อย ย่อมดูงาม เป็นที่ชื่นชมแก่ผู้พบเห็น

๓. ผู้ให้ยาน ชื่อว่าให้ความสุข ในการเดินไกล บางครั้งผู้เดินทางอาจต้องพบความลำบากจากหนทางที่ยาวไกล ถนนที่ขรุขระรกไปด้วยหญ้าหรือขวากหนามที่แหลมคมหรือต้องได้รับอันตรายจากสัตว์มีพิษที่หลบซ่อนตัวอยู่บ้าง ต้องเผชิญกับแสงแดดที่แผดกล้าหรือมีฝนลมแรงบ้าง สิ่งต่างๆ เหล่านี้ย่อมทำให้เกิดความทุกข์ ความไม่สะดวกสบาย หากมีผู้ใดให้ยานพาหนะไว้ใช้

^{๖๕} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๓๓/๕๘.

^{๖๖} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๗๑.

^{๖๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๔๒.

^{๖๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๔๒.

สอย ให้อุปกรณ์ในการเดินทาง ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่าให้สิ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกสบายคือให้ความสุข

๔. ผู้ให้ประทีปโคมไฟ ชื่อว่าให้จักขุ คนทั้งหลายแม้มีดวงตาที่ไม่สามารถมองเห็นในที่มืดได้ ต่อเมื่อมีประทีปโคมไฟให้แสงสว่าง จึงสามารถมองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างตามปรารถนาได้

๕. ผู้ให้ที่พักอาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ตามธรรมดาคนเดินทาง ย่อมเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า และย่อมปรารถนาที่จะเข้าสู่ที่พักอาศัย เมื่อพักผ่อนสักครู่ก็จะได้กำลังคืนมา หรือผู้ที่ออกสู่กลางแจ้งต้องตากแดดตากลม ทำให้ผิวหนังพรรณหมองคล้ำลงได้ ต่อเมื่อได้เข้ามาพัก ผิวพรรณจึงกลับงดงามดังเดิม ผู้ที่เดินทางผ่านแคว้นอันอันตรายต่างๆ ในระหว่าง เมื่อได้อาศัยจะมีความสุขสบายปลอดภัยขึ้น หรือเดินอยู่ในท่ามกลางแสงแคว้นร้อนจำ นายนดายอมพรมน้ำไม่แฉะเมื่อย เมื่อได้พักสักครู่ ดวงตาที่ใช้การได้ดีดุจเดิม ดังนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ให้ที่พักอาศัย เป็นผู้ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง

๖. ผู้ให้ธรรมทาน ชื่อว่าให้มฤตธรรม เหตุเพราะเมื่อบุคคลได้ฟังธรรม เกิดศรัทธาเลื่อมใสและรู้จักบาปบุญคุณโทษ จะละบาปได้เพราะได้ฟังธรรม จะทำบุญถวายทานได้ เพราะได้ฟังธรรม ถ้าไม่ได้ฟังแล้ว ก็จะไม่เกิดศรัทธา แม้สิ่งของสักเล็กน้อย ข้าวสักทัพพีหนึ่ง ก็มีอาจจะให้ได้ จะรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ จะเจริญภาวนา ไหว้พระสวดมนต์ บูชาพระรัตนตรัย ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นได้ก็เพราะได้ฟังธรรม เพราะฟังแล้วรู้จักบุญบาป ฉะนั้น การให้ธรรมทาน ชื่อว่าชนะการให้ทั้งปวง^{๓๓}

พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของการให้ทาน และการให้ทานถือว่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง ในนิธิกัณฐสูตร ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ^{๓๔} ว่า

๑. ทำให้เป็นผู้มีผิวพรรณงาม มีเสียงไพเราะ มีทรวดทรงดี และมีบริวาร
๒. ทำให้เป็นพระราชาปกครองประเทศและได้รับความสุข
๓. ทำให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ
๔. ทำให้ได้กัลยาณมิตร ถึงความเป็นผู้รู้ (วิชา) และถึงความหลุดพ้นได้ (วิมุตติ)
๕. ทำให้ได้ปฏิสัมภิทา วิโมกข์ สากบารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ และพุทธภูมิ

มีปัญหาเกี่ยวกับประโยชน์แห่งการให้ทานปรากฏอยู่ทุกยุคสมัย แม้ในสมัยพุทธกาลก็มีผู้สงสัยในการให้ทานเช่นกันว่า การให้ทานด้วยความเชื่อ เพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายไปแล้ว เขาจะได้รับ

^{๓๓} ดูเพิ่มเติมในพระมหาสุวิทย์ วิหะโสโก, ทาน ก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗๑, ๑๗๕, ๑๗๘, ๑๘๔, ๑๘๘, ๑๘๙.

^{๓๔} ขุ.ป. (ไทย) ๒๕/๑๑-๑๕/๑๕.

ทานนั้นหรือไม่ ปัญหานี้พระพุทธเจ้าทรงแก้ไขในชาณุสโณสุตตร อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาตว่า ทานนั้นจะสำเร็จแก่ผู้ตายไป ก็เฉพาะในฐานะที่เขาจะรับได้ถ้าไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะรับได้ก็ไม่สำเร็จ ประโยชน์ หากผู้ตายไม่อยู่ในฐานะที่จะรับได้ แม้ทานที่ให้ไปแล้วก็ไม่ไร้ผล ในฐานะที่ผู้ตายไม่สามารถจะได้รับความบุญที่ ญาติอุทิสให้ ได้แก่ ผู้ตายไปเกิดในนรก เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เกิดเป็นมนุษย์ เกิดเป็นเทวดา สัตว์เหล่านี้จะมีอาหารเฉพาะตนอยู่แล้ว ฉะนั้น บุญที่ญาติอุทิสไปให้ เขาจึงไม่ได้รับ แต่ถ้าหากผู้ตายไปเกิดเป็นเปรต ญาติ ทำบุญอุทิสไปให้ สัตว์ประเภทนั้นจึงจะได้รับ และการที่ญาติทั้งหลายที่ ตายไปแล้วจะไม่ไปเกิดเป็นเปรตก็เป็นไม่ได้ เพราะเวลาผ่านมานานแล้ว กรรมหรือการกระทำที่ทำให้เกิดในนรก สัตว์ดิรัจฉานคือเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุคเทจ พุคส่อเสียด พุคคำหยาบ พุคเพ้อเจ้อ มีความอยากได้ของผู้อื่น มีจิตปองร้ายมีความเห็นผิด ส่วนการกระทำที่ทำให้ไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดา ก็คือการไม่ทำกรรมดังกล่าวข้างต้นนี้

บางคนแม้จะกระทำการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ มีความเห็นผิดแต่ได้ ให้ทานด้วยข้าว น้ำ ผ้า ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก ที่อยู่อาศัยและเครื่องประดับแก่สมณพราหมณ์ เมื่อตายไป จะไป เกิดเป็นช้าง หรือสุนัข จะมีข้าว น้ำ มาลา เครื่องประดับต่างๆ เพราะ กรรมคือการให้ทานนั้น บางคนเมื่อมีชีวิตอยู่ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ มีความเห็นชอบ ได้ให้ทานแก่สมณพราหมณ์ เมื่อตาย ไปจะไปเกิดเป็นมนุษย์ หรือเทวดา จะได้รับเบญจกามคุณที่เป็นของมนุษย์ และเบญจกามคุณของเทวดา เพราะกรรมคือการให้ทานนั้น^{๗๕}

๒.๖.๒ ประโยชน์ของธรรมทาน

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอานิสงส์ของธรรมทานไว้หลายแห่ง เช่นที่ปรากฏในเรื่องปัญหาท้าวสักกะ คือ ท้าวสักกะพร้อมด้วยเทวดาในหมื่นจักรวาลมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ครั้นถึงแล้วจึงนมัสการทูลถามพระองค์ว่า การให้อะไร ชนะการให้ทั้งปวง รสอะไร ชนะรสทั้งปวง ความยินดีอะไร ชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งอะไร ชนะทุกข์ทั้งปวง พระองค์ ตรัสตอบว่า “การให้ธรรมทาน ชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรม ชนะรสทั้งปวงความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ชนะทุกข์ทั้งปวง”^{๗๖} เพราะฉะนั้น การให้ธรรมทานเป็นทานจากที่กล่าวมามีอานิสงส์พอสรุปได้ ดังนี้

๑. ได้เข้าใจอรรถ ได้ความเข้าใจในธรรม
๒. ได้ความรื่นเริง
๓. ได้ความอิ่มใจ

^{๗๕} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๓/๓๒๕-๓๒๘.

^{๗๖} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

๔. ได้ความสบายกายสบายใจ

๕. จิตตั้งมั่นด้วยดี^{๓๓}

การให้ทานถือเป็นหลักปฏิบัติอย่างหนึ่งของพุทธศาสนิกชนและจากผลประโยชน์ของการให้ทานที่กล่าวมา ย่อมเอื้อประโยชน์ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ประโยชน์ในปัจจุบัน ทิฐุธรรมมีกัตตะ เป็นประโยชน์ขั้นต้นที่ผู้ให้ทานจะพึงได้รับ เป็นประโยชน์ที่คนทั่วไปมุ่งหมายกันในโลกนี้ เป็นต้นว่า ทรัพย์ ศิลปวิทยา ยศ ไฉฉริและความสุข

๒. ประโยชน์ในเบื้องหน้า (สัมปรายิกัตตะ) ทานในระดับนี้ อยู่ในระดับที่สูง กว่าระดับวัตถุหรือความสุขทางกาย คือ เป็นจุดหมายที่เน้นเรื่องจิตใจ เป็นการพัฒนาจิตใจไปสู่ระดับที่สูงขึ้น เพราะนอกจากทรัพย์สมบัติ ชื่อเสียงเกียรติยศในปัจจุบันนี้แล้ว จะเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อการเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์อันเป็นสัมปรายภพ

๓. ประโยชน์สูงสุด (ปรมัตตะ) เป็นประโยชน์ระดับสูงสุดที่สืบเนื่องมาจากระดับทั้งแจ้งแห่งสภาพของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง อยู่จบพรหมจรรย์ ไม่มีกิจต้องทำอีกต่อไปแล้ว^{๓๔}

อานิสงส์ ๒ อย่างข้างต้น เป็นอานิสงส์ขั้นสุดท้ายแห่งการให้ทาน เป็นขั้นที่จะบรรลุสาระแห่งชีวิต คือ การดำเนินตามทางสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ก็คือ การดำเนินชีวิตตามอริยมรรค ๘ ประการ เพื่อความหมดจด ความบริสุทธิ์แห่งอาสวะ คือ

๑. สัมมาทิฐิ ปัญญาเห็นชอบ

๒. สัมมาสังกัปปะ คำริชอบ

๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ

๔. สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ

๕. สัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพชอบ

๖. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ

๗. สัมมาสติ ระลึกรชอบ

๘. สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ^{๓๕}

สรุป อานิสงส์จากการให้ทาน คือให้อายุวรรณะ สุขภาพ กำลัง และปัญญา ให้อายุ คือ ให้อายุยืน ให้อายุวรรณะคือให้ผิวพรรณผ่องใส ให้ความสุขคือให้มีความสุขกายสุขใจ ให้กำลังคือ

^{๓๓} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๖/๓๓ .

^{๓๔} พระมหาบุญทัน อานนโท, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก : ศึกษาเฉพาะทานบารมี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๓๕} ม.ญ (ไทย) ๘/๑๖๔/๓๕๔.

กำลังกาย ส่วนให้ปฏิภาณคือให้ความฉลาดในการผูกและการแก้คือให้ไหวพริบปฏิภาณนั่นเอง มีอานิสงส์ของท่านว่า “ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ ผู้ให้ของที่เลิศ ย่อมได้ของที่เลิศ ผู้ให้ของที่ดี ย่อมได้ของที่ดี ผู้ให้ของที่ประเสริฐ ย่อมเข้าถึงสถานที่ประเสริฐ ...ย่อมบังเกิด ณ สถานที่ใด ย่อมมีอายุยืน มียศ”

๒.๓ สรุป

ถ้าจะถามว่าชีวิตควรอยู่เพื่ออะไร หากจะตอบตามหลักพุทธธรรมก็ตอบได้ว่า ชีวิตควรอยู่เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อสร้างคุณดีและเพื่อพัฒนาตนและสังคม ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้นำไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือความพ้นทุกข์ และทุกคนในสังคมยังคงแสวงหาความสุขที่แท้จริง ทั้งที่ความสุขอันแท้จริงที่เป็นพื้นฐานสำหรับคนในสังคม และเป็นความสุขที่เป็นความดีที่ทำได้ง่ายๆ นั่นก็คือทาน ซึ่งคนในสังคมยังมีความเข้าใจที่ผิดไปจากหลักพุทธศาสนา คนในสังคมยังมีทัศนคติในเรื่องทานที่เข้าใจว่าการให้ทานคืออามิสทาน การให้สิ่งของที่มองเห็นว่าใหญ่โตเพื่อแสดงถึงฐานะบารมี แต่ทานในพุทธศาสนา หมายถึงการให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน ทานยังหมายถึงการสงเคราะห์ การบริจาค การแบ่งปัน การเสียสละ ไม่ว่าจะเป็นการให้สิ่งของ อันเป็นการเสียสละทรัพย์สินของตนให้แก่คนอื่น เป็นการเฉลี่ยความสุขที่ตนมีให้กับคนอื่น หรือเป็นการบำรุงศาสนาให้ดำรงคงอยู่ได้เพื่อประโยชน์ของสังคม การให้ทานมีทั้งอามิสทาน (การให้สิ่งของหรือวัตถุที่ควรให้) ธรรมทาน(การให้พระธรรมคำสั่งสอน)หรือแม้กระทั่งการให้หนังสือที่ดีๆ ชักเล่ม การให้ความรู้ และการให้อภัยไม่ว่าคนหรือสัตว์(อภัยทาน)หรือการให้ความปลอดภัย ความไม่มีภัยแก่ตนเองและผู้อื่น

พุทธศาสนานับจุดมุ่งหมายของการให้ทาน เราให้เพื่ออนุชาคุณ ให้เพื่อสาธารณะประโยชน์ (ส่วนรวม) ให้เพื่ออนุเคราะห์ ให้เพื่อสงเคราะห์ ให้เพื่อชำระกิเลสหรือเพื่อสร้างคุณดี จะเห็นได้ว่าการให้นั้นก็เพื่อขจัดความตระหนี่ ความหวง ความเห็นแก่ตัว ซึ่งก็คือการกำจัดกิเลสในจิตใจของตนเอง นั่นเอง และเรารู้ว่าในทางพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะทานจัดเป็น การทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ เป็นการสั่งสมบุญบารมีให้กับตนเอง ในทัศนะของคนในสังคมที่เป็นชาวบ้านในหมู่บ้านที่สืบต่อกันมาหลายช่วงคนจะให้ความสำคัญของท่านในลักษณะที่ผิดไปจากหลักพุทธศาสนา หรือพระไตรปิฎกที่แตกต่างกัน ในเรื่องของความเข้าใจในหลักปฏิบัติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ผู้วิจัยจะนำเสนอใน บทที่ ๓ และ ๔ ต่อไป